

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra Politologie

**Analýza studentského diskursu ohledně zapatistického hnutí v rámci vzdělávacího
modelu Interkulturní univerzity ve státě Chiapas**

(Studie z pozice teorie konfliktu)

Diplomová práce

Autor: Bc. Lucie Horáčková
Studijní program: N6701 Politologie
Studijní obor: Politologie - latinskoamerická studia
Forma studia: prezenční

Vedoucí práce: Mgr. Zuzana Erdösová, PhD.

Hradec Králové, 2019

Zadání diplomové práce

Autor: Lucie Horáčková

Studium: F16NP0010

Studijní program: N6701 Politologie

Studijní obor: Politologie - latinskoamerická studia

Název diplomové práce: **Analýza studentského diskurzu ohledně zapatistického hnutí v rámci vzdělávacího modelu Interkulturní univerzity ve státě Chiapas. Studie z pozice teorie konfliktu.**

Název diplomové práce AJ: Analysis of student discourse regarding of the Zapatist movement within the educational model of Intercultural University in Chiapas. The study of the theory of conflict.

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Tématem diplomové práce je rozbor chiapaského konfliktu podle teorie Kennetha E. Boudinga, k tomuto problému budu přistupovat za pomoci metodologie kritické analýzy diskurzu z pozice T. van Dijka, podle něhož je zprostředkujícím článkem mezi diskurzem a sociální realitou sociální kognice, tj. vědění, postoje, ideologie, normy a hodnoty. Hlavním cílem výzkumu diplomové práce je popsat a analyzovat pohled studentů Interkulturní univerzity státu Chiapas (Universidad Intercultural de Chiapas, UNICH) na zapatistické hnutí (Ejército Zapatista de Liberación Nacional, EZLN). Hypotéza práce pracuje s předpokladem, že studenti této státem založené a sponzorované univerzity budou pohlížet negativně na zapatistické hnutí, které stojí v opozici proti federální vládě, mimo jiné proti její indigenistické ideologii. Diplomová práce bude pracovat s pojmem (neo)indigenismus, jež bude hlavním sociologickým kritériem pro zkoumání daného konfliktu. Indigenismus je ideologie popisující kulturní a politické hnutí v Latinské Americe, jehož cílem je zlepšení životních podmínek a začlenění indiánů do společnosti, za cenu jejich podřízení epistemickým i ekonomickým nárokům globalizace. Za hlavní přínos práce lze považovat kritickou analýzu daného konfliktu prostřednictvím konkrétního typu diskurzu, jemuž v současné době není v českém prostředí věnována přílišná pozornost. Práce bude pracovat jako jednopřípadová studie, použije analýzu diskurzu a data získaná z prováděného výzkumu v Chiapasu.

Bouding, E. Kennetha. 1962 Conflict and Defense. New York: Harper and Brothers. Mácha, Přemysl. 2003. Plamínek v horách, požár v nížině. Indiánské povstání v mexickém Chiapasu. Brno: Doplněk. Ross, John. 1994. Rebellion from the Roots: Indian Uprising in Chiapas. Monroe: Common Courage Press. Baronnet, Bruno, Mora Bayo, Mariana, Stahler-Sholk, Richard. 2011. Luchas "muy otras". Zapatismo y autonomía en las comunidades indígenas de Chiapas. México, DF: UNACH. Korsbaek, Leif, Sámano Rentería, Miguel Ángel. 2007. "El Indigenismo en México: Antecedentes y Actualidad." Ra Ximhai 3, č. 1. Mochichahui: Universidad Autónoma Indígena de México. Dijk, Teun A. van. 1998. Ideology: A Multidisciplinary Approach. London: SAGE Publications.

Anotace:

Tématem diplomové práce je popis chiapaského konfliktu, který probíhá od 20. století až do dnes, podle teorie Kennetha E. Boudinga. Hlavní cílem diplomové práce je analýza konkrétního latinskoamerického konfliktu z pohledu teorie konfliktu. Práce se především zaměří na období od roku 1994, kdy oficiálně konflikt započal. Předmětem výzkumu je popsání konfliktu a jeho rozfázování, ohled bude brán na situaci indiánského obyvatelstva, které je přímo napojeno na EZLN. Diplomová práce bude pracovat s pojmem indigenismus, což bude hlavním sociologickým

kritériem pro zkoumání daného konfliktu. Indigenismus je ideologie popisující snahy indiánského obyvatelstva, prosadit svá práva a současně zachovat svoji kulturu. Mimo jiné dojde k popsání procedurálního řešení zmíněného konfliktu. V Mexiku proběhly mírová jednání o ukončení konfliktu, ale tyto snahy zatím nebyly úspěšné. Práce se pozastaví nad otázkou, z jakého důvodu zmíněná mírová jednání nedospěly ke zdárnému cíli. Za hlavní přínos práce lze považovat vytvoření komplexní analýzy daného konfliktu z pohledu indiánského obyvatelstva čemuž není v českém prostředí věnována přílišná pozornost. Zahraniční studie se otázkou zabývají častěji, ale postrádají komplexní analýzu daného konfliktu v závislosti na otázku indigenismu. Práce bude pracovat jako jednopřípadová studie a použije obsahovou analýzu vybraných dokumentů.

Garantující Katedra politologie,
pracoviště: Filozofická fakulta

Vedoucí Mgr. Zuzana Erdősová, PhD.
práce:

Datum zadání závěrečné práce: 23.6.2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením Mgr. Zuzany Erdösové, PhD samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 26. dubna 2019

Poděkování

Mé poděkování patří Mgr. Zuzaně Erdösové, PhD. za odborné vedení, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování diplomové práce věnovala.

Anotace

HORAČKOVÁ, LUCIE. Analýza studentského diskursu o zapatistickém hnutí v rámci vzdělávacího modelu Interkulturní univerzity v Chiapasu. Z pozice studia teorie konfliktu. Hradec Králové: Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2019, 75str. Diplomová práce.

Tématem diplomové práce je analýza konfliktu mezi mexickou vládou a EZLN v Chiapasu prostřednictvím svědectví studentů z Interkulturní univerzity. Studie použila teorii konfliktu Kennetha E. Bouldinga jako teoretický základ. Jako metodika byla použita kritická diskursivní analýza. Autorka práce věřila, že studenti UNICH by si nebyli plně vědomi tohoto ideologického konfliktu, který se projevuje v interkulturním sektoru mexického vzdělávacího systému, a spíš by ho vnímali ve svém osobním diskursu z pozice své autobiografické každodenní reality. Nejdůležitější částí této práce byly rozhovory se studenty UNICH. Autorka v této práci zjistila nepochopení základních ideologických pozic EZLN a UNICH nebo IU, které jsou v přímém konfliktu. Studenti nejsou ve většině případů o tomto konfliktu informováni.

Keywords: Indigenismus, Interkulturní univerzita, Teorie konfliktu, UNICH

Annotation

HORAČKOVÁ, LUCIE. Analysis of student discourse regarding of the Zapatist movement within the educational model of Intercultural University in Chiapas. The study of the theory of conflict. Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 2019, 75pp. Master Thesis.

The topic of the thesis is the analysis of the conflict between the Mexican government and the EZLN in Chiapas through the testimony of students from the Intercultural University. The study used conflict theory by Kenneth E. Boulding as a theoretical basis. As the methodology was used critical discursive analysis. The author of the thesis believed that UNICH students would not be fully aware of this ideological conflict, reflected in the intercultural sector of the Mexican education system and would rather regard it in their personal discourse from the position of their autobiographical everyday reality. The most important part of this thesis were interviews with students of UNICH. The author found in this work a misunderstanding of the basic ideological positions of EZLN and UNICH or IU, which are in direct conflict. Students are not aware of this conflict in most cases.

Keywords: Indigenism, Intercultural University, Theory of conflict, UNICH

OBSAH

ÚVOD.....	9
1 Zapatistické hnutí z pozice teorie konfliktu.....	15
1.1 Chiapas a jeho etnické složení.....	15
1.2 Kořeny zapatistického hnutí.....	17
1.3 Teorie konfliktu podle Kennetha E. Bouldinga.....	23
1.4 Vývoj konfliktu.....	26
1.4.1 Zrod.....	26
1.4.2 Průběh.....	30
1.4.3 Ukončení.....	32
1.5 Chiapas dnes: Latentní pokračování konfliktu.....	34
2 Model Interkulturní univerzity: kritika jeho neoindigenistické orientace.....	37
2.1 Interkulturalismus v Mexiku.....	37
2.2 Model interkulturní univerzity.....	40
2.3 UNICH.....	44
3 Metodologie práce a analýza kritického diskursu podle van Dijka.....	47
4 Analýza pomocí kritického diskursu.....	52
ZÁVĚR.....	66
ZDROJE.....	72
Literatura.....	72
Prameny.....	77

ÚVOD

Tématem diplomové práce je analýza konfliktu mezi mexickou vládou a hnutím EZLN (Ejército Zapatista de Liberación Nacional) ve státě Chiapas prostřednictvím svědectví studentů chiapaské Interkulturní univerzity. Studie využívá jako teoretický podklad teorii konfliktu Kennetha E. Bouldinga a metodologii zakládá na kritické diskursivní analýze.

Zmíněný konflikt vypukl ve státě Chiapas 1. ledna roku 1994 a byl důsledkem systematického porušování lidských práv, extrémní hmotné deprivace mexického domorodého obyvatelstva, ratifikace obchodní dohody NAFTA a čekající revize komunálních pozemkových zákonů. Zapatistické hnutí má dodnes své místo v mexické debatě a je aktivní na poli mexické, především ovšem chiapaské politiky. Ke shrnutí trajektorie EZLN a vzniklého konfliktu bylo v diplomové práci využito rad vědeckých publikací jak české, tak zahraniční provenience.

Jednou z českých publikací, kterou práce využívá k vysvětlení zapatistického konfliktu je „*Plamínek v horách, požár v nížině*“ od autora Přemysla Máchy, který se snaží rozebrat tento konflikt z pohledu ekologické, kulturní a politické skutečnosti. Autor mimo jiné velmi rozsáhle popisuje vznik EZLN a aktivity, jež předcházely vzniku a militarizaci tohoto chiapaského hnutí. Kniha byla vydána v roce 2003, což znamená, že se jedná o studii, která není příliš aktuální, nicméně práce z ní čerpá co do teoretické části.

„*Rebellion from the Roots*“ od autora Johna Rosse je spíše žurnalistickým průzkumem událostí, které vedly k povstání zapatistů v roce 1994 v Chiapasu. Zabývá se především domácím a mezinárodním politickým kontextem povstání. Publikace je zajímavá především svým zpracováním každodenních zpráv EZLN, které jsou podány slangovou mluvou a také jejich podrobnější analýzou. V této diplomové práci je tato Rossova kniha doplňována pro lepší dokreslení celé situace několika zásadními dokumenty, příkladem je „*Declaración de la Selva Lacandona*“.

Kniha „*Primer Encuentro Intercontinental por la Humanidad y contra el Liberalismo*“ napsaná přímo skupinou EZLN je v zásadě velmi protivládně laděna a chápe vládnoucí elitu či liberalismus jako negativně působící element. Publikace je rozsáhlou prací popisující vztahy Zapatistů a indigenního obyvatelstva a také vznik a vývoj konfliktu v Chiapasu. Diplomová práce využila knihu jako podklad pro konkrétnější popis vztahů zmíněných skupin a pro bližší představení skupiny EZLN.

Teoretický rámec, na němž diplomová práce staví vlastní originální studii, je postaven na knize Kennetha E. Bouldinga „*Conflict and Defense*” a jeho teorii konfliktu, jež je založena na teorii her. Zjednodušeně řečeno, autor vysvětluje konflikt jako hru s nulovým součtem, kde racionálně smýšlejícím aktérům konfliktu jde pouze o dosažení maximálního zisku. Obecné principy konfliktu je možno aplikovat na konflikty v ekonomické, průmyslové, mezinárodní, ideologické či etické oblasti. Do konfliktu se dostávají individua i skupiny, které vytvářejí organizační struktury, a tak se reálným předmětem analýz stávají konflikty mezi jednotlivci, mezi jednotlivcem a organizací nebo mezi organizacemi. Jednou z podmínek vypuknutí konfliktu je skutečnost, že rozhodnutí každé ze stran musí významně negativně ovlivnit druhou stranu. Každý konflikt prochází životním cyklem, jímž je zrod, rozvoj a ukončení konfliktu, ke kterému dojde porážkou jedné ze stran nebo procedurálním řešením (Boulding 1962).

Teorie konfliktu umožnila formulovat pracovní hypotézu, která vychází z předpokladu, že Interkulturní univerzita státu Chiapas (Universidad Intercultural de Chiapas, dále jen UNICH) je vytvořena a sponzorována státem a hnutí EZLN nehrálo a nehraje ve formulaci a správě tohoto vzdělávacího modelu žádnou roli, neboť je v přímém konfliktu s vládou. V tomto smyslu je výzkum práce zaštitěný Bouldingovou teorií konfliktu. Jako pokračování hypotézy ale uvedme, že je možné, že studenti UNICH si nebudou v plné šíři vědomi tohoto ideologického konfliktu, promítajícího se v interkulturním sektoru mexického vzdělávacího systému, a budou na něj ve svém osobním diskursu nahlížet spíše z pozice své autobiografické každodenní reality. Práce si klade za cíl zmapovat a interpretovat diskursivní dimenzi ideologického konfliktu mezi mexickou vládou a EZLN prostřednictvím zmíněných studentských perspektiv. Stanovuje si dva specifické výzkumné záměry:

- 1) analyzovat studentské pohledy na vzdělávací model Interkulturní univerzity a jeho roli v mexické společnosti;
- 2) analyzovat stupně propojení a osobní zkušenosti konkrétních studentů se skupinou EZLN operující v regionu a položit tento vztah do kontextu se vzdělávacím modelem Interkulturní univerzity.

Práce zkoumá zmíněnou problematiku prostřednictvím terénního výzkumu realizovaného v letech 2017 a 2018 na kampusu UNICH ve městě San Cristóbal de las Casas ve státě Chiapas.

K pochopení testimoniálního diskursu respondentu práce vyžaduje kritický teoreticko-metodologický rámec. K tomuto účelu se využila práce „*Ideology: A Multidisciplinary Approach*” a „*Discourse and Manipulation*” od T. A. van Dijka, významného holandského sociologa a politologa, který je jedním ze zakladatelů kritické diskursivní analýzy. Podle van Dijka je přechodným článkem mezi diskursem a sociální realitou sociální poznávání, tj. poznání, postoje, ideologie, normy a hodnoty. Diskurs je podle něj multidisciplinární a jeho analýza musí kombinovat jak jazykové, tak kognitivní, sociální a kulturní aspekty textu a diskuzí v konkrétním kontextu.

K pochopení komplexní povahy analyzované problematiky je rovněž nutno vysvětlit pojem Interkulturní univerzita. Jde o specifický subsektor v rámci mexického univerzitního systému, který umožňuje zprostředkovat domorodému obyvatelstvu právo na vzdělání vysokoškolské úrovně. Obdobné vzdělávací modely je možno nalézt v různých podobách i v dalších zemích Latinské Ameriky (Kolumbie, Nikaragua, Venezuela). Interkulturní univerzita se zabývá inovačními zkušenostmi interkulturního vzdělávání, ve kterých se setkávají studenti různého etnického a kulturního původu a v nichž se mezikulturní přístup stává privilegovaným zdrojem učení, stejně jako vzdělávacím cílem. Interkulturní univerzita se snaží vychovat mladé lidi, kteří dokáží využít nahromaděné znalosti a zkušenosti s novými příležitostmi pro jejich rozvoj. Důležitým dílem, které sloužilo k pochopení modelu interkulturní univerzity v Mexiku, byla kniha s názvem „*Universidad Intercultural Modelo Educativo*” od María de Lourdes Casillas Muñoz a Laury Santini Villar, popisující nejen model interkulturní univerzity, ale také její přímé působení na domorodé občany Mexika. Koncept IU se opírá o vládní organizaci CGEIB, která veškeré její aktivity kontroluje. Tato podkapitola především představuje vzdělávací model IU z pohledu oficiálního diskursu.

Diplomová práce dále využívá knihu „*El indigenismo en México*” autorů Leifa Korsbaeka a Miguela Ángela Rentería, která slouží k vysvětlení konceptu indigenismus, jež je hlavním sociologickým kritériem pro analýzu konfliktu v této práci. Podle zmíněných autorů jde o postrevoluční ideologii založenou na akulturaci domorodých národů, která má usnadnit jejich integraci a vyvolat žádoucí fenomén mestizace. Podle autorů existují tři hlavní etapy indigenismu v Mexiku. Etapa „předinstitucionální“, kterýmžto názvem označují období od objevu a dobytí Nového světa až do mexické revoluce v roce 1910. Dále uvádějí indigenismus

„institucionalizovaný“ začínající v porevolučním období, kde došlo mimo jiné k vytvoření Inter-amerického Indiánského Institutu¹. A konečně v roce 1982 se objevil neoliberalismus² jako oficiální politika mexického státu, což vedlo ke vzniku „neoindigenismu“, který odkazuje na původní koncept indigenismu s některými liberálními prvky, jako je svoboda trhu. Neoindigenismus zachovává starý paternalistický a pomocný postoj, ačkoli již nehovoří o přímé kulturní asimilaci, spíše využívá sofistikovanou rétoriku „rozvoje domorodých národů“, na než se pohlíží jako na marginalizované entity a nikoli jako na kulturně autonomní subjekty schopné kompatibilního fungování v rámci moderní civilizace.

Autorka čerpala inspiraci z doktorské práce Zuzany Erdösové, která si během svého výzkumu na chiapaské univerzitě všimla zajímavého jevu, který ve své disertační práci v krátkosti představila a později tuto kauzalitu navrhla jako vhodné téma pro další zpracování. „*V několika výpovědích absolventů Chiapasu je zapatistické hnutí interpretováno jako základ, který umožňoval vznik Interkulturní univerzity, která je chápána jako vzdělávací instituce založená na obraně domorodého obyvatelstva*“ (Erdösová 2015a: 87). V českém akademickém prostředí se toto téma blíže neprobírá či se s tímto specifickým tématem o IU nikdo oficiálně nezabývá.

Za hlavní příspěvek práce lze považovat analýzu konfliktu z hlediska kritické diskursivní analýzy, která v českém prostředí příliš prostoru nezaujímá. Dalším velmi přínosným prvkem je originální výzkum realizovaný na konkrétní chiapaské instituci

¹ V originálním znění Instituto Indigenista Interamericano. Jedná se o stálý výbor pro inter-americké indiánské konference. Od 14. do 24. dubna 1940 proběhla první inter-americká konference o indiánském životě, na které byli přítomni odborníci zastupující vlády všech amerických republik s výjimkou Haiti a Paraguay. Usnesení předložilo plán, který byl následně začleněn do Úmluvy pro inter-americký indiánský institut. Ústav začal fungovat 25. března 1942. Zanikl po rozhodnutí představenstva 30. července 2009. Zabýval se: 1. vědeckým šetřením týkajícím se indických problémů; 2. právními předpisy a správou indických komunit; 3. činností jakýchkoliv institucí, které se zajímají o tyto skupiny; 4. snaží se kontrolovat praktiky vlády týkající se indických komunit; 5. doporučením samotných indiánů, které se týkají jejich obyvatelstva (UIA 2018).

² Neoliberalismus je v první řadě teorií politických ekonomických postupů, která navrhuje, aby se lidská pohoda mohla nejlépe prosadit uvolněním individuálních podnikatelských svobod a dovedností v rámci institucionálního rámce, který je charakterizován silnými právy soukromého vlastnictví, svobodným trhem a volným obchodem. Úlohou státu je vytvářet a zachovávat institucionální rámec odpovídající těmto praktikám (Harvey 2005: 2).

čili UNICH. Dokument funguje jako jednorázová studie, obsahuje analýzu obsahu vybraných dokumentů a data z výzkumu získané během terénní práce v Chiapasu.

Práce je rozdělena do 4 kapitol a několika podkapitol. První kapitola slouží k základnímu pochopení situace v Chiapasu a konfliktu, který v něm probíhá. Zabývá se etnickým složením chiapaského regionu v souvislosti s hnutím EZLN, jeho historií, vývojem zmíněného konfliktu a v neposlední řadě popisem situace v dnešním Chiapasu. Vývoj konfliktu je v této části práce přímo svázán s teorií konfliktu podle Bouldinga, kterou práce využívá jako svůj teoretický rámec. Dělí se proto na 3 podkapitoly vycházející z této teorie, a to zrod, průběh a ukončení konfliktu. Poslední podkapitola s titulem „Chiapas dnes: latentní pokračování“ je zařazena hlavně z důvodu vysvětlení aktuální situace a slouží k pochopení vztahů mezi indiánskými rodinami, zapatisty a vládními složkami v dnešní době. Další důvod, proč je podkapitola důležitá, je neuspokojivá situace mezi indiánskými komunitami a vládou. Důležité je také zmínit, že konflikt nebyl nikdy oficiálně ukončen, žádná strana se nevzdala svých nároků a ani nebyla podepsána žádná platná mírová smlouva.

Ve druhé kapitole se představuje model interkulturní univerzity, což je jedno z hlavních témat této diplomové práce. Kapitola pojednává o tom, jakým způsobem interkulturní univerzita zapadá do vzdělávacího systému Mexika a obsahuje také konkrétně UNICH coby instituci, kde proběhl výzkum k této diplomové práci. Model IU je velmi specifický koncept vyskytující se v různých státech Latinské Ameriky, ale není možné říci, že by každá interkulturní univerzita Latinské Ameriky byla stejného charakteru. Záměrem IU je nezačlenit domorodou mládež do stávajících univerzitních struktur, ale naopak jim nabídnout studijní příležitosti v nově vzniklém modelu, která má napomoci k jejich asimilaci do globální společnosti.

Třetí a čtvrtá kapitola jsou věnovány výsledkům terénního výzkumu, který proběhl v Chiapasu během posledních dvou let (konkrétně na podzim 2017 a na jaře 2018). Nejdříve se práce zaměřuje na metodologii samotného výzkumu, popisuje postup výzkumné práce a využití výzkumné nástroje, jako je fokusní rozhovor. Poslední kapitola pracuje s odpověďmi studentů UNICH, které analyzuje pomocí van Dijkovi analýzy kritického diskursu. Van Dijkův sociokognitivní přístup se zaměřuje na studium mentálních reprezentací a procesů uživatelů jazyka při produkování a porozumění diskursu. Diskurs nezahrnuje jen mluvený či psaný projev, ale je možné do něj zařadit gesta, obrazy a další projevy. Van Dijk tyto projevy analyzuje pomocí ideologického čtverce, který zkoumá vztah „my“ vs. „oni“.

Diplomová práce využila výpovědí 86 studentů UNICH. Rozhovory proběhly na půdě chiapaské univerzity ve dvou etapách, první v září roku 2017 a druhá na jaře 2018. Konečný počet otázek byl 14, jak otevřeného, tak uzavřeného charakteru. Pro práci byla zvolena metoda fokusních rozhovorů.

1. Zapatistické hnutí z pozice teorie konfliktu

Cílem této kapitoly je vytvořit všeobecný přehled chiapaského konfliktu, jeho ideologické podstaty a vývoje na základě jednotlivých konfliktních cyklů. Tato část práce poskytuje základní historický background, který slouží k pochopení celkové situace v Chiapasu.

První podkapitola popisuje chiapaský region a především se zaměřuje na hledisko jeho etnického složení. Pro práci je otázka etnicity regionu důležitá, protože EZLN staví svoji legitimitu na boji za práva domorodého obyvatelstva a taktéž je etnicita klíčová pro hlavní zkoumaný objekt práce, a to interkulturní univerzitu UNICH.

Následuje podkapitola s názvem „Zapatistická armáda národního osvobození“ (EZLN), která slouží jako základní stavební kámen k pochopení toho, kdo jsou členové této chiapaské povstalecké skupiny, jaké mají cíle a čeho se snaží dosáhnout.

Další část práce se zabývá otázkou vývoje daného konfliktu s ohledem na teorii konfliktu podle Kennetha E. Bouldinga. Podle jeho teorie je spojujícím prvkem všech konfliktů existence rozhodnutí, které by významně negativně ovlivnilo druhou stranu. Každý konflikt prochází životním cyklem, jímž je zrod, rozvoj a ukončení, ke kterému dojde až porážkou jedné ze stran nebo procedurálním řešením konfliktu (Boulding 1962). Hlouběji se touto teorií zabýváme v druhé kapitole.

1.1. Chiapas a jeho etnické složení

Mexický federální stát Chiapas leží v jihozápadní části Mexika v blízkosti Guatemaly. Je rozdělen na 124 okresů a jeho hlavním a zároveň největším městem je Tuxtla Gutiérrez.

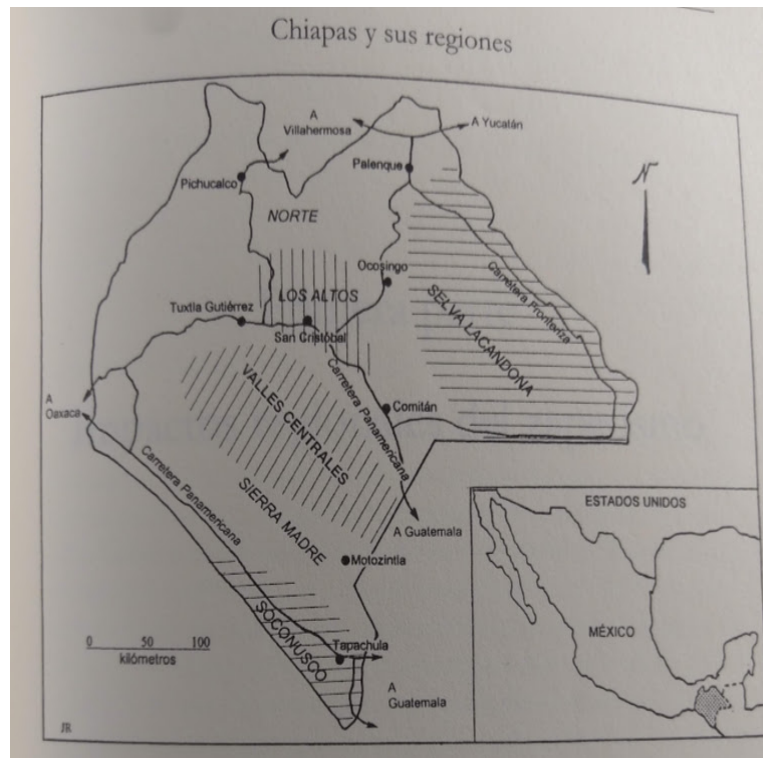
Co se týče etnického složení, v rámci mexické populace (130 milionů) žije přibližně 13 % obyvatel domorodého neboli indiánského původu, přičemž hlavním určujícím faktorem je domorodý jazyk. Nicméně pouze 6,5 % populace ve věku od 3 let mluví jedním z těchto jazyků, tj. 7 382 785 osob, z nich téměř jeden milion mluví domorodým jazykem a nemluví španělsky (INEGI 2018). Nejčastěji se uvádí, že v Mexiku existuje až 68 indiánských jazyků a v případě státu Chiapas jde zejména o mluvčí jazyku tzeltal, tzotzil, chol a zoque (INEGI 2018). Chiapas je jedním z mexických států, které mají největší indigenní populaci (až 28 % obyvatelstva státu), což je asi jeden milion obyvatel. Existuje až 40 okresů, které mají jednoznačnou

převahu indigenního obyvatelstva se svými svébytnými sociokulturními organizačními strukturami a mají slabé či dokonce minimální vazby na okolní konzumní svět (Gadea 2004: 67). O převaze můžeme mluvit, pokud největší skupina tvoří 45–90 % populace, a podle Colliera s Hoefflerovou tato skutečnost zvyšuje riziko občanské války.

Pro představu, jak se před vystoupením hnutí EZLN žilo v indiánských komunitách, autorka práce uvede několik specifických dat.³ V Chiapasu například nejvíce lidí z celého Mexika umíralo na podvýživu, 75 % indiánských komunit nemělo zavedenou elektrickou energii, dalším vysokým číslem bylo 48% úroveň negramotnosti mezi domorodou populací starších 15 let. Nejčastějšími problémy, se kterými se musely indiánské komunity potýkat, byly chudoba, analfabetismus, drogové kartely, korupce, alkoholismus, prostituce, hlad a problém s vlastnictvím zemědělské půdy (Gadea 2004: 82-84). V době kdy vypukl konflikt, se počet občanů hlásících k domorodým jazykovým skupinám pohyboval ve stovkách tisíc.⁴

³ Práce se nesnaží naznačit, že v dnešní době je v těchto komunitách život o mnoho lepší. Uvedená data mají pouze dokreslit situaci, se kterou se domorodé komunity musely potýkat v době před konfliktem. Autorka neuvádí aktuální data, protože pro tuto část práce jsou důležité pouze historické skutečnosti, které měly určitý vliv a mohly pomoci rozvinout tento konkrétní konflikt.

⁴ Konkrétní počet občanů hlásících se k daným etnickým skupinám: Chol 128 240, Tzeltal 261 084, Tzotzil 229 303, Zoque 43 160 CDI, Inali (Hidalgo 2006:110).

Obr. 1. Chiapas a jeho regiony

Zdroj: Gadea, 2004.

I na přelomu 20. století se původní obyvatelé potýkají nejen s diskriminací a porušováním lidských práv, ale i s vyloučením z politických rozhodovacích procesů, znevýhodněním při získávání vzdělání, ekonomickým vykořisťováním a chudobou. To vše motivovalo vznik hnutí EZLN a vysvětluje velkou podporu, které se mu dostalo nejen v roce 1994.

1.2. Kořeny zapatistického hnutí

Chiapaský konflikt můžeme považovat v mnohém rozdílný od jiných občanských konfliktů v Latinské Americe. Zapatisté jsou malou povstaleckou skupinou a nikdy nebyli schopni ohrozit přežití mexické vlády vojensky, naopak jejich síla spočívala v podpoře, která se jim dostávala ze strany indiánského a rolnického obyvatelstva. Zapatisté po vládě požadovali „práci, půdu, jídlo, zdraví, vzdělání, nezávislost, svobodu, demokracii, spravedlnost a mír“, přičemž odmítli ukončit svůj boj, dokud nebudou jejich požadavky splněny a nebude vytvořena svobodná a demokratická vláda (EZLN 1996). Tyto požadavky nebyly vyslyšeny a to především z důvodu neochoty mexické vlády přistoupit na požadovanou nezávislost a svobodu, pod

kerou se skrývalo slovo autonomie indiánských komunit. Když mluvíme o autonomii, nejedná se o odloučení či separatismu. Ve skutečnosti domorodá autonomie, jak je definována v úmluvě č. 169 Mezinárodní organizace práce⁵, je zvláštní druh sociálního paktu, který by přeměnil domorodé národy na sociální subjekty nového federalismu (Erdösová 2015b: 45).

EZLN nepožadovala nic nepředstavitelného, hlavním cílem bylo poskytnout indiánským obyvatelům kvalitní životní podmínky, které se jim v té době nedostávaly. Důležité je pochopit, že EZLN většinu svých požadavků chápalo jinak, než si je vysvětlovala vládnoucí elita. Příkladem může být požadavek na vzdělávání, který vláda vyslyšela a přišla s modelem interkulturní univerzity, takže bychom mohli tvrdit, že vláda udělala, o co jí bylo požádáno, ale to není úplně pravda. Interkulturní univerzita, jak se dále v práci dočteme, je model vycházející z indigenismu, který předpokládá, že asimilace a globalizace indigenních obyvatel je v pořádku a žádaná. Což přímo protirečí požadavkům EZLN, kteří chtěli získat pro indiány možnost se vzdělávat, ale v takových podmínkách, které by si sami zvolili, a více by navazovaly na jejich specifický pohled na svět. Příkladem může být model interkulturní univerzity v Ekvádoru⁶, který fungoval na základě indiánských tradic a norem.

V myšlenkovém (akademickém, politickém, ideologickém) proudu indigenismu jsou indiáni předmětem národní debaty, ale nikoliv jejími aktivními účastníky. Diskuse o indiánech byla téměř vždy v rukou vládnoucích elit. To neznamená, že by domorodé národy neměly v historických procesech země žádnou roli, ale že z indigenistického úhlu pohledu je jejich participace na projektu národa nedostatečná či orientovaná v rozporu s deklarovaným „národním záměrem“. Pro mnoho indigenistů se už od první poloviny 19. století promítal problém nepřesné a široké definice pojmu „původní obyvatel“ a nepříliš velké snaze k začlenění problémů původního obyvatelstva do sociálního systému států. K významnějšímu pokroku v této otázce došlo až v první

⁵ ILO, International Labour Organization je specializovaná organizace OSN usilující o prosazování sociální spravedlnosti a mezinárodně uznávaných pracovních práv. Byla založena v roce 1919 ve Versailles jako stálé zřízení Společnosti národů, jehož cílem byla podpora světového míru na základě sociální spravedlnosti (ILO 2019).

⁶ Tato interkulturní univerzita byla vytvořena domorodým etnikem Kichwa podle svého vlastního uvážení. Což je tedy hlavní rozdíl mezi univerzitou UNICH v Chiapasu a modelem CONAJE specificky interkulturní univerzitou Amawtay Wasi v Ekvádoru. Vyučování v ekvádorských interkulturních univerzitách jsou v rukou indiánů, způsob vyučování také (Erdösová 2017).

polovině 20. století, kdy vzniklo několik definicí, více či méně využívaných. Mezi jednoho z těchto autorů můžeme zařadit Manuela Gamio, který jako první mexický autor přišel s novým popisem pojmu původní obyvatel. Určujícími prvky jsou pro něj rasa a biologická dědičnost, tyto dvě proměnné integroval do obecného konceptu kultury. Jeho teorie byla vystavěna na kvantitativní teorii, která zjišťovala, kdo jsou původní obyvatelé pomocí diagnostiky znaků kultury (Gamio 1922).

Indigenistické myšlení se na začátku 20. století mimo jiné rozdělilo na dvě odvětví, a to politický aktivismus a akademické odvětví. V oblasti politického aktivismu zůstal indiánský problém spojen s významnými tématy diskuse, jako je vlastnictví půdy, chudoba, nízké platy, násilí a nedostatek svobody.

Jedním z nejvýznamnějších autorů pracujících s pojmem indigenismus byl José Vasconcelos. Vasconcelos je často označován za otce indigenismu. Jeho filosofie mluvila o novém „moderním“ mesticovi, který by měl nahradit všechny skupiny obyvatel i za cenu kulturní asimilace všech etnických skupin. Jeho výzkum povahy mexické moderní identity měl přímý vliv na mladé spisovatele, básníky, antropology a filozofy, kteří na toto téma ve svých pracích odkazovali. Jeho velmi zásadní práce byla „*La raza cósmica*“ a „*Metafísica*“. Nicméně „*La raza cósmica*“ ztělesňuje představu, že tradiční, exkluzivní koncepty takzvané rasy a národnosti mohou být překročeny ve jménu společného osudu lidstva. To původně odkazovalo na hnutí mexických intelektuálů během dvacátých let, které poukázalo na to, že Američané mají krev všech světových národů: Evropanů, Asijců, domorodých Američanů, a Afričanů (Vasconcelos 1925).

Velkou změnu ve vysvětlení pojmu indián přinesl rok 1940, kdy se uskutečnil první Interamerický Kongres Indigenistů v Pátzcuaru. Po tomto významném kongresu došlo k šíření indigenismu z Mexika do celé Latinské Ameriky. Na důležitosti při kategorizaci obyvatel získal jazyk, oblečení, zvyky a některé instituce a formy společenské organizace. Navíc došlo k založení Inter-amerického Indigenistického Institutu a hlavní náplní kongresu byl rozbor aplikací národních politik na indigenní obyvatele (Warman 1978: kapitola 7).

Podobně můžeme chápat i požadavek EZLN na půdu. Tato skupina bojovala za navrácení již dříve zabavených území, o které indiáni v minulosti přišli. Což je zavedlo do období hladu a chudoby, ze které se nemohli jednoduše dostat. Proto EZLN tvrdě bojovala proti konfiskaci majetku, která indiánské obyvatele velmi poškodila (Baronnet, Mora Bayo a Stahler-Sholk 2011). Je důležité pochopit, že tradičním indiánským

zdrojem obživy bylo zemědělství, po zabavení půdy neměli dovednosti či zkušenosti, které by jim pomohly při hledání nové práce. Indiáni nebyli připraveni na tak obrovskou změnu a nedokázali se s ní vypořádat sami, proto přišla EZLN.

Jak již bylo zmíněno, hlavním důvodem neschopnosti se dohodnout, byla otázka autonomie. Zapatisté požadovali vytvoření autonomního společenství, které by navazovalo na tradiční předkolumbovské indiánské komunity se svými specifickými politickými, vzdělávacími a sociálními systémy. Mexické elity s tímto nemohly souhlasit, protože by ztratily veškerou kontrolu nad tímto územím a indiánskými komunitami. Proto přicházely s různými kompromisy, které nijak neodpovídaly vizím jak indiánského obyvatelstva, tak EZLN.

Následující část práce rozebírá EZLN, její základní požadavky a cíle. Jak již název napovídá, tato skupina navazuje na myšlenky revolucionáře Emiliana Zapaty.⁷ Tato podkapitola se pokouší představit EZLN. Práce pracuje mimo jiné s dílem napsaným přímo skupinou EZLN „*Crónicas intergalácticas EZLN*”⁸ z roku 1996, díky níž bude možné pochopit, co EZLN představuje a co se snažila a snaží dokázat a prosadit. Nejdříve je třeba zmínit, že tato odbojová skupina se začala formovat již v 60. letech jako tradiční guerillová skupina marxisticko-leninistického typu, ze které se EZLN později vyvinula (EZLN 1996: 65-68; Baronnet, Mora Bayo a Stahler-Sholk 2011).

⁷ Emiliano Zapata se narodil v roce 1879 v Anencuilco ve státě Morelos. Jeho heslem byla „tierra y libertad“, neboli „půda a svoboda“. Zapata bojoval za navrácení půdy rolníkům, která byla násilně zabrána především velkostatkáři. Začala tím Mexická revoluce (1910-1917), která vedla k vytvoření nové mexické ústavy, do které byly již zahrnuty agrární zájmy, které Zapata obhajoval. Tato nová ústava přiznala rolníkům právo na navrácení pozemků, které jim byly odňaty násilím. Také zakotvila právo dělníků na stávkou, principy kolektivní smlouvy, minimální mzdu a stanovila osmihodinovou pracovní dobu (Constitución de los Estados Unidos Mexicanos 2015). Jedním z důvodů vypuknutí mexické revoluce byla diktátorská vláda Porfíria Díaze neboli období porfiriátu, kdy působil zvýšený tlak na indigenní obyvatelstvo vládními strukturami. Vzpouza vypukla na konci roku 1910 a byla vyvolána kombinací politické nespokojenosti a silnými ekonomickými problémy vycházející s vedených represí vůči indiánskému obyvatelstvu. Revoluce byla vedena Franciscem Maderem, který byl svržen konzervativním generálem Victorianem Huertou, ve zpouře pokračoval nejznámější a nejvýraznější představitel této revoluce, a to Zapata s Pancho Villou, Huerta byl nakonec nahrazen Carranzou. Carranza se následně utkal na severu s jednotkami Pancha Villa a na jihu se spolubojovníky Emiliana Zapaty (Gadea 2004: 74-75).

⁸ Tato kronika je skupinou EZLN vydávána pravidelně. V díle popisují, jaké mají cíle, o co se pokoušejí a v co věří. Její pomocí se snaží přiblížit své snahy mexickým občanům (*Crónicas intergalácticas EZLN*).

Zapatisté se oficiálně zrodili 17. listopadu 1983 v době, kdy byl svět rozdělen na dva tábory, a to na kapitalistický a komunistický blok.⁹ Toto datum je specifické, protože se běžně uvádí zrod zapatistického hnutí již v roce 1974, tedy období během „špinavé války“¹⁰. Sami zapatisté, ale mluví o svém zrodu až o 9 let později. Již v 80 letech začínají na svých dokumentech uvádět zkratku FLN-EZLN, nicméně až 17. listopadu 1983, byl založen první tábor Zapatistické národní osvobozené armády „la Garrapata“. Čímž sami zapatisté chápou svůj zrod (Castellano 2008: 244).

Důležité je zmínit, že zapatisté jsou ozbrojená skupina, která se koncentruje v horských oblastech státu Chiapas na jihu Mexika. Nejznámějším představitelem hnutí, dnes již neaktivním, je postava (*subcomandante*) Marcose, který v roce 2014 oznámil svůj odchod. EZLN praktikuje několik rozdílných aktivit od ozbrojeného hnutí až po politickou stranu, je organizováno na základě přímé demokracie paritně podle podílu zastoupených indiánských národů. Základní politickou strukturou EZLN jsou obecní shromáždění zapatistických vesnic (EZLN 1996).

Sami zapatisté vysvětlují, že podpis smlouvy NAFTA¹¹ mezi Kanadou, USA a Mexikem s cílem vytvořit ekonomickou spolupráci, byla jedna z okolností, která je vedla k uskutečnění ozbrojených akcí proti federální vládě. EZLN věřilo, že by takováto spolupráce zvýšila propast mezi bohatými a chudými lidmi v Chiapasu a navíc by došlo k znevýhodnění mexických farmářů, kteří by nedokázali konkurovat konkurenci farmářů z USA a Kanady. Dále se také negativně stavěli k článku 27 ústavy, který vešel v platnost v roce 1992 a pozměňoval možnost vyvlastnění pozemků. *„Vlastnictví pozemků a vod v mezích národního území původně patřilo národům, které měly a mají právo převést vlastnictví na soukromé osoby, které představují soukromý majetek. Vyvlastnění lze učinit pouze z důvodů veřejného zájmu a vyvlastněné osoby musí získat*

⁹ Studená válka, vedená mezi SSSR a USA v období po druhé světové válce až do rozpadu SSSR v roce 1991, ovlivňovala nějakým určitým způsobem všechny státy světa.

¹⁰ Špinavá válka v Mexiku začala koncem šedesátých let a probíhala až do konce sedmdesátých let, docházelo k vraždám, mučení a věznění osob, které se veřejně projevíly protivládně. Příkladem je železniční hnutí, vedené Demetriem Vallejem, které v roce 1958 čelilo státu a vyvolávalo velké množství stávek. Důležitou událostí bylo potlačení studentského hnutí v roce 1968, které bylo obviněno ze snahy svrhnout vládu a nastolit komunistický režim. Dalším výtvozem špinavé války byla politická reforma z roku 1977 legalizující existenci mexické komunistické strany, kterou mexická vláda dříve zakázala (La prensa 2004).

¹¹ Severoamerická zóna volného obchodu nabyla účinnosti 1. ledna 1994, omezuje obchodní a celní bariéry a liberalizuje obchod mezi členskými státy (NAFTA 2018).

odpovídající náhradu za svůj zkonfiskovaný majetek” (Gobierno de México 1992). Což bylo poslední kapkou, která je vedla k aktivnímu boji proti mexické vládě, který započal 1. ledna 1994.

EZLN rozděluje vlastní aktivity do několika různých cílů. Zásadní je pro ně udržení jejich specifické kosmovize a způsobu života indiánských komunit. Proto jejich aktivity zahrnovaly různé koncerty, besídky a přehlídky umění různých indigenních komunit, které měly vést k osvětě a propagaci hnutí. Snažili se o zachování a prohloubení indigenních kultur, které vláda svým způsobem omezovala. K čemuž využívala různé sociální projekty, které pomalu rozkládaly jednotlivé komunity, příkladem může být Interkulturní univerzita. Tento příklad je velmi dobře demonstratelný, hlavním cílem zapatistů je záchrana indiánského specifického způsobu života, do kterého zapadá i specifický způsob vzdělávání. Indiáni neznají evropský způsob vyučování, to znamená uzavřené třídy, ve kterých učitel vysvětluje probíranou látku, z které nakonec žáci píší test, indiáni se učí především praxí společně bez rozdílu věku. Takže IU není model, o který by si indiáni řekli nebo by ho požadovali za vhodný systém vyučování, prostě jim byl vnucen jako jediný možný způsob, jak získat vzdělání. IU se představuje jako univerzita pro indiány, ale veškeré předměty jsou vyučovány ve španělském jazyce, což není pro většinu indiánského obyvatelstva rodný jazyk. IU tedy pomocí svých veškerých aktivit vnucuje indiánům, že je potřeba se globalizovat, přizpůsobit se novému modernímu světu a zanechat svého domorodého „zaostalého” života.

EZLN ve svých prohlášeních zmiňuje konkrétní skupiny obyvatel, které zastupuje, mezi nimiž nalezneme nejen etnika, ale také ženy, mládež a homosexuály. Jak jsme již zmínili výše, velkou váhu EZLN přikládá boji proti neoliberalismu, který podle nich rozděluje společnost a vede její členy k nenávisti. Neoliberalismus je v první řadě teorií politických a ekonomických postupů, která říká, že se lidské štěstí nejlépe prosadí uvolněním individuálních podnikatelských svobod a dovedností v rámci institucionálního rámce, který je charakterizován silnými právy soukromého vlastnictví, svobodným trhem a volným obchodem. Úlohou státu je vytvářet a zachovávat institucionální rámec odpovídající těmto praktikám (Harvey 2005: 2). Neoliberalismus je velmi individualistický, jeho základem je zájem pouze o vlastní dobro, což je v přímém protikladu proti životu indiánských obyvatel, které na první místo dávají komunitu. Neoliberalismus vedl ke vzniku neoindigenismu, což znamená, že indigenismus není v protikladu k neoliberalismu, naopak neliberální elity vytvořily

tento pojem. V indigenismu jsou indiáni předmětem debaty, ale nikoliv účastníky. Diskuse o indiánech byla vždy v rukou vládnoucích elit.

Na otázku, jak omezit vliv neoliberalismu, EZLN odpovídá následovně: velmi důležité je dosáhnout garantovaných minimálních platů, základních lidských práv, skupina zmiňuje důležitost zdravotní péče, vzdělání a zdroje živin z kvalitního různorodého jídla. Další bod, který si vkládají za cíl, je omezení nezaměstnanosti a chudoby. Řešení se podle nich nachází v dosažení takových mezd, které jsou odpovídající provedené práci, dalším dílem skládačky je zlepšení přístupu k vzdělávání, které vede ke zkvalitnění životní úrovně a díky tomu ke snížení chudoby (EZLN 1996). Zde je možné vidět, co EZLN chápe jako důležité, mohli bychom argumentovat, že podobné sliby zajisté prosazovala i mexická vláda, což bude z velké části pravda, ale je třeba pochopit rozdíly mezi oběma stranami. Indiáni byli nejvíce zneužívanou skupinou v Mexiku, velkostatkáři je chápali jako otroky, mzda či slušné zacházení nebyla vždy zajištěna. EZLN tedy požadovala úplnou změnu systému, která by v nejlepším možném případě vedla k autonomii indiánských komunit a získání jejich vlastního území, které by si mohli vlastnoručně obdělávat bez zásahů státu. Což by vyvedlo indiány z této neutěšitelné situace a dovolilo jim to vytvořit svůj specifický zdravotní, vzdělávací a politický systém.

Jak můžeme vidět, veškeré jejich snahy se týkají několika témat, jakou jsou: chudoba, vzdělání, boj proti neoliberalismu a v neposlední řadě zlepšení životní úrovně, která ale nebude v opozici se zachováním tradiční kultury jednotlivých komunit. Ve svých spisech zmiňují velké množství dalších skutečností, které je třeba napravit, aby došlo ke zlepšení života běžného indiánského rolníka, ale pro tuto práci je důležitý spíše základní přehled, nežli dopodrobna rozepsaná prohlášení EZLN (EZLN 1996).

1.3 Teorie konfliktu podle Kennetha E. Bouldinga

Tato teorie poslouží k identifikaci konfliktu mezi EZLN a mexickou vládou a k popisu jeho etap a charakteristik. Kenneth Boulding napsal obsáhlou práci, ve které vysvětluje pojem konflikt. Toto označení nalezneme ve všech humanitních oborech, konflikt provází člověka ve všech možných aspektech života. Existuje ekonomický konflikt mezi firmami, uniemi a dalšími ekonomickými organizacemi. Politický konflikt nalezneme jak mezi státy, tak dalšími politickými organizacemi. Konflikt mezi rodinami, sociálními skupinami a

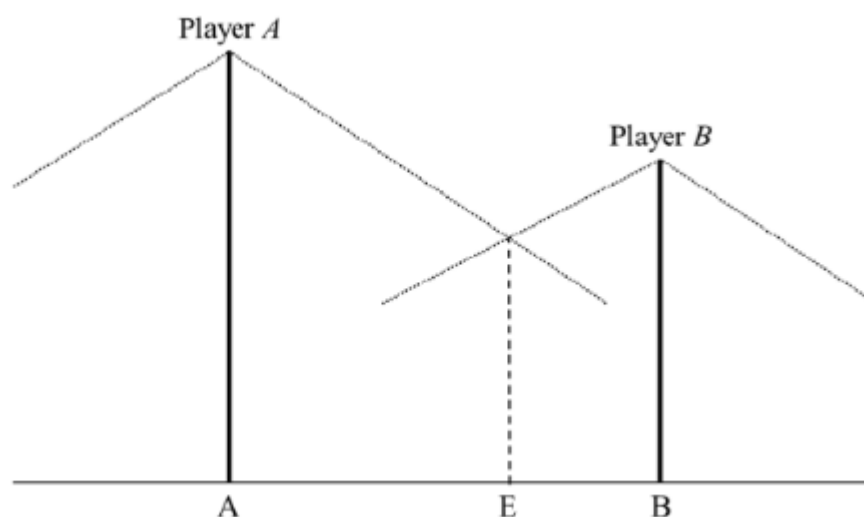
církvemi nazýváme sociální konflikt. Samozřejmě existuje spousta dalších konfliktních oblastí, ale pro tuto práci je důležitý konflikt mezi vládou a nevládní skupinou. Sám autor tvrdí, že jeho teorie je neutrální a je možné ji využít pro všechny skupiny a obory. Jeho hlavním cílem bylo vytvořit obecnou teorii konfliktu, kterou by bylo možné využít k analýze všech odvětví, toto byl také důvod, proč si jeho teorii vybrala autorka této diplomové práce. Konflikt a obrana zkoumá běžné konfliktní procesy, role různých účastníků konfliktu a popisuje funkce, které jsou specifické pro konkrétní typy konfliktů. Autor vysvětluje, že je konflikt založen na teorii her (John von Neumann a Oskar Morgenstern), neboli každý z aktérů chce z konkrétního konfliktního aktu vytěžit co nejvíce. Z čehož vychází, že aktéři konfliktu jsou racionálně jednající hráči orientovaní na zisk. Skupiny zapojené do konfliktu však ihned vytvářejí organizační struktury, a tak se reálným předmětem analýz stávají konflikty mezi individui, mezi individuem a organizací nebo mezi organizacemi. Všechny typy konfliktu mají stejný rámeček, který se skládá ze stran působících v konfliktu, prostoru, soutěže a nakonec konfliktu jako takového. Strany jsou v konfliktu minimálně dvě, patří mezi ně například unie, stát, skupina, jedinec či teorie. Prostor aktéra v konfliktu je určen hodnotami a postavením. Boulding říká, že je velmi důležitá minulost jednotlivých aktérů, vztahy mezi nimi jsou odstupňovány podle úrovně „rozhněvanosti“ (*angry*). Existuje 5 úrovní: rozhněvaný extrémně, značně, průměrně, málo a vůbec.

Na rozdíl od konfliktu není soutěž vědomým jednáním. Je to daleko širší pojem než konflikt. *„Každý konflikt je totiž soutěží, avšak ne každá soutěž je konfliktem.“ Konflikt je vyvrcholením soutěže, která nevede k žádnému zdárnému konci, neboli „jako stav konkurence, při němž si jeho strany uvědomují neslučitelnost případných budoucích postojů a kdy každá ze stran chce zaujmout takovou pozici, jež je neslučitelná s přáním protější strany“* (Boulding 1963: 1 kapitola).

Jednou z podmínek vypuknutí konfliktu je skutečnost, že rozhodnutí každé ze stran musí významně negativně ovlivnit druhou stranu. Mezi organizacemi, které se významně vzájemně neovlivňují, neprobíhá soutěž, a proto mezi nimi nemůže existovat ani konflikt. Organizace, které se vzájemně neovlivňují, tedy nemohou být v konfliktu. Každý konflikt prochází určitým cyklem, který většina autorů (Eggert a Falzon; Rabiňáková a Mičienka) popisuje podobně. Nejdříve máme fázi přípravy konfliktu, kdy probíhá určité formování konfliktních stran a jejich neslučitelných požadavků. Po této fázi přichází období vypuknutí konfliktu, definováno válečnými akcemi, střety a často i

s mrtvými na obou konfliktních stranách. Poslední fází je vyjednávání, které by mělo za nejlepších podmínek skončit podepsáním mírové dohody (Boulding 1963: 1 kapitola).

Dva hráči, A a B, mají své základny umístěné v bodech A a B. Svisle se měří vojenská síla každého hráče v závislosti na tom, jak jsou vzdáleni od své základny. Je rozumné předpokládat, že síla každého hráče je nejvyšší v domácí základně. Oba hráči jsou na místě E rovnoměrně silní a lze očekávat, že toto místo bude zdrojem konfliktů anebo se objeví jako hranice mezi územími obou hráčů (Boulding 1963: kapitola 1).

Obr. 2. Konflikt

Zdroj: Boulding (1963).

Bouldingova teorie je také velmi specifická svým matematickým uchopením konfliktu. Práce tedy obsahuje rozsáhlé grafické zobrazení konfliktních střetů, které mají osvětlit tuto rozsáhlou teorii a vysvětlit, co tedy vede k vypuknutí konfliktu. Ten je vysvětlen v kapitole Dynamika konfliktu. Autor tvrdí, že tímto může předpovídat budoucí konflikty, protože jeden aktér je mnoha svými prvky podoben jinému aktéru, kterým byl v minulosti, a tedy i aktéru, kterým se teprve stane (Boulding 1963: 2. kapitola).

Poslední částí autorovy práce je popsání způsobů řešení konfliktních situací. První metodou je vyhýbání, což označuje způsob, kdy jedna strana konfliktu „zmizí ze scény“. Jinak řečeno, pokud vím, že nemám možnost vyhrát, přestanu bojovat a zastavím veškerou svojí ofenzivní akci proti svému nepříteli. Vzdám se svých nároků a raději se zaměřím na něco jiného. Tuto možnost v Chiapasu nenalezneme, protože dodnes nedošlo k žádnému konečnému řešení vyhrocené situace z roku 1994. Ani

druhou možnost ukončení konfliktu v Chiapasu nenajdeme, a tou je dobytí. Tato metoda ukončení konfliktu vychází z teorie her, kde vítěz bere vše. Samozřejmě jde o nejjednodušší metodu post-konfliktního rozdělení, protože není potřeba řešit, kdo si co z konfliktu odnese, naopak vše je jednoznačně dané. V Mexiku nebyla skupina zapatistů v žádné části konfliktního cyklu poražena, a proto žádná z konfliktních stran neztvrdila.

Pokud bychom museli vybrat jednu z uvedených metod, byla by to metoda procesní, konkrétně kompromis. Podle Bouldinga je procesní metoda rozdělena na kompromis a smíření.

Smíření znamená, že se obě strany dohodnou na ukončení konfliktu a dojde k takzvané remíze bez žádné ztráty na obou stranách. Druhou možností je kompromis, ten je většinou dohodnut během táhlých mírových jednání a vítězem není ani jedna z konfliktních stran. Můžeme říci, že obě strany něco ztratí a zároveň i získají. Pokud tuto metodu budeme aplikovat na chiapaský konflikt, můžeme nalézt různé „mírové“ dohody, které by mohly evokovat, že byl svár ukončen pomocí kompromisu, ale to se v tomto případě nestalo. Konflikt oficiálně nikdy neustal a většina vzniklých mírových dohod nebyla nikdy dodržena.

Autor uvádí ještě jednu možnost, jak zastavit probíhající konflikt a tím je „cena“. Tento způsob zahrnuje mezinárodní organizace, které do konfliktu zasáhnou a pomocí různých slibů či výhrůžek donutí strany spor ukončit (Boulding 1963: 308-311).

1.4 Vývoj konfliktu

Následující kapitola popisuje chiapaský konflikt ve třech různých fázích založených na Bouldingově teorii: zrod, průběh a ukončení. Podkapitola „Zrod“ popisuje situaci v Mexiku před propuknutím ozbrojeného konfliktu v roce 1994. Druhá podkapitola s názvem „Průběh“ se zabývá konfliktem jako takovým. Poslední částí je „Ukončení“, ale vzhledem k tomu, že konflikt v určité podobě probíhá až dodnes, tato podkapitola popisuje mírové procesy, které následovaly záhy po prvním ozbrojeném střetu mezi armádou a skupinou EZLN.

1.4.1. Zrod

Předkonfliktní fází se ve vztahu k EZLN většinou označuje období od roku 1974, kdy byly položeny základy konfliktu, až do roku 1993. Dne 14. února 1974 byla

FLN¹² napadena policií a armádou v jedné z jejich hlavních základen „La Casa Grande“, nacházející se v San Miguel Nepantla v Mexiku. Mario Arturo Acosta Chaparro, což byl jeden z hlavních aktérů „špinavé války“ v Mexiku, se podílel na této operaci. Začalo pronásledování členů FLN, které se rozšířilo do města Ocosingo v Chiapasu, kde byl napaden tábor „El Diamante“. Velké množství členů FLN uprchlo do přílehlého pralesa. Později začali vytvářet své základny a nabírat nové členy, a to především studenty s marxistickými tendencemi (Castellano 2008). Některé skutečnosti, které konflikt ovlivnily, se ovšem objevily již před rokem 1974.

Jedním historickým precedentem byla mexická revoluce 1910-1917, která vytvořila novou národní dynamiku, jež po rozšíření do Chiapasu vyvolala negativní reakce mezi indiánským obyvatelstvem, a jejímž hlavním projevem byla krvavá občanská válka v letech 1914 až 1920, která následně způsobila důležité změny v ekonomickém modelu a v sociální struktuře chiapaského regionu. Dalším důležitým mezníkem byla pozemková reforma, která přímo ovlivnila přes 60 % veškerého obyvatelstva Chiapasu.¹³ K níž došlo za vlády prezidenta Lázara Cárdenase, kdy pomalu docházelo k přerozdělování půdy, kterému však v Chiapasu bránili velkostatkáři (García Martínez, Zoraida Vázquez et al. 2004: 213-215; Gadea 2004: 76- 87). Podle agrární reformy měla být přerozdělena půda, která převyšovala 8 tisíc hektarů, k čemuž ale v Chiapasu nedošlo. Příčinou byla vláda tehdejšího chiapaského guvernéra Fernández Ruize, který zvýhodnil velkostatkáře a umožnil jim před spuštěním agrární reformy přerozdělit svou půdu mezi rodinné příslušníky. K přerozdělování půdy mezi chudé bezzemky reálně došlo až za vlády prezidenta Lázara Cárdenase, kdy bylo rozděleno 28 milionů hektarů půdy (Mácha 2003: 30).

Cárdenas se kromě naplňování agrární reformy věnoval i otázce indigenismu a v roce 1940 uspořádal Celoamerickou Indiánskou Konferenci.¹⁴ Ve skutečnosti ale

¹² FLN je povstalecká skupina v Mexiku, předchůdce Zapatistické armády národního osvobození (EZLN). Byla založena v roce 1969 skupinou mladých obyvatel Monterrey pod vedením Césara Yáñez Muñoz, integrující členy staré rozpuštěné organizace Ejército Insurgente Mexicano (Castellano 2008).

¹³ Rolníci tvoří a tvořili nejpočetnější skupinu obyvatel, docházelo k jejich utlačování a následkem bylo, že v Mexiku v roce 1910 vlastnilo 97 % veškerých pozemků pouhé 1 % obyvatel. Naproti tomu 96 % obyvatel vlastnilo jen 1 % půdy (Stavenhagen 1970: 227–228).

¹⁴ Tohoto kongresu se účastnily delegace ze všech amerických států kromě Kanady, Haiti a Paraguaye. Mexické delegaci a konferenci sám předsedal profesor Luis Chavez Orozco, vedoucí odboru pro

vyzdvíhal míšence a snažil se o akulturalizaci a asimilaci indiánů. Prostřednictvím vzdělávacího systému se pokusil integrovat indiánské obyvatelstvo do většinové společnosti (Collier 1994: 111). V tomto případě je dobře vidět jaký přístup zastávala mexická vláda ohledně indiánů. Důležité bylo indiány umlčet různými sliby a donutit je přijmout globální postoj k životu. Pro vládu nebyly tradice či indiánská kultura důležité, hlavním cílem bylo vytvořit jeden velký národní stát se silným nacionálním cítěním.

Šedesátá léta byla ve znamení vzniku nových organizací pro vlastníky půdy, dělníky či různé levicové politické skupiny a dokonce i různé protestantské sekty. Mezi nejvýznamnější organizace je možné zařadit například OCEZ,¹⁵ což je odborová protivládní organizace, která bojovala za práva rolníků v Chiapasu. Snažila se prosadit jejich zájmy a požadavky na federální vládě (Gadea 2004).

Jedním z velkých problémů, které ovlivnily následná 70. léta, byla migrace obyvatelstva. V první polovině 70. let začala dekáda plná různých krizí, jak ekonomických a sociálních, tak politických (Gadea 2004: 80-87). V roce 1974 propukla velká agrární krize a v témže roce proběhl první celostátní indiánský kongres, který poukázal na nedostatek půdy, podvýživu, špatnou zdravotní péči, nízkou mzdu, absenci základních veřejných služeb či nedostatečný školský systém v Mexiku. Největším problémem týkající se vlastnictví půdy bylo násilné zabírání indiánských polí velkostatkáři, snahou bylo tento problém vyřešit co nejjednodušší cestou. Mimo jiné bylo toto období ve znaku obrovské nespokojenosti indiánského obyvatelstva s nastavenými podmínkami a jejich neustálým znevýhodněním oproti velkostatkářům (Collier 1994: 63). Indiáni byli nespokojeni velmi dlouhou dobu, již od doby kolonialismu byli indiáni znevýhodňováni a chápáni jako méněcenní. Rozdílem bylo, že se v tomto období objevovaly různé sliby, kterými se zavázaly k pomoci indiánskému obyvatelstvu. Samozřejmě vše bylo vedeno pod záštitou indigenismu neboli snahou o asimilaci domorodého obyvatelstva.

Na provádění agrární reformy se rovněž podepsala ropná krize, která postihla Mexiko v polovině 80. let. Z tohoto důvodu prezident Carlos Salinas de Gortari v roce 1992 změnil znění mexické ústavy, což znamenalo úplný konec agrární reformy a jeden z hlavních důvodů zapatistické revoluce v Chiapasu. Začátek 90. let znamenal pro

indiánské záležitosti. Bylo tam 55 oficiálních delegací, 71 nezávislých delegátů a 47 zástupců některých domorodých skupin z různých zemí (Collier 1994: 111).

¹⁵ Organización Campesina Emiliano Zapata

Mexiko obrovské ekonomické problémy, které dopadaly na veškeré obyvatelstvo, o to více na indiánské bezzemky či rolníky. Následná snaha o oživení ekonomiky a udržení životní úrovně obyvatel vedla ke spuštění velkého množství rozvojových programů s cílem například zvýšit přístup k pitné vodě, poskytovat bezúročné půjčky a postavit téměř 20 tisíc kilometrů nových silnic (Mácha 2003).

Jak již bylo výše zmíněno, situace se v Mexiku během první poloviny 90. let velmi vyhrotila a mexická vláda byla informována o reálné hrozbě válečného konfliktu. V prosinci 1993 vydal Generální štáb EZLN spis s názvem „*Declaración de la Selva Lacandona*”.¹⁶ V tomto prohlášení se objevila formulace cílů EZLN a to, co je motivovalo k rozpoutání konfliktu s vládou. Mimo jiné žádali Červený kříž, aby dohlížel na chystající se boje.¹⁷ V první části svého prohlášení uváděli historické skutečnosti, které způsobily historickou diskriminaci a útlak indiánského obyvatelstva v Mexiku.¹⁸ Mezi hlavními důvody pro svůj boj uváděli vykořisťování ze strany vlastníků půdy a vládu Instituční revoluční strany (Partido Revolucionario Institucional, PRI)¹⁹, kterou vinili z většiny problémů.²⁰ Následně oznámili, že požadují dodržení článku 39 mexické ústavy: „*Národní suverenita nezbytně a původně pochází z lidu. Veškerá politická moc pramení z lidu a jejím účelem je pomoci lidu. Lid má, za každých okolností, nezcizitelné právo změnit či modifikovat formu své vlády.*“ Celé prohlášení končí šesti rozkazy, kterými se musejí vojáci EZLN řídit. Prvním krokem je přesun směrem k hlavnímu městu, kde dojde k odstavení federální vlády od moci a přemožení federální armády, což povede ke svobodným volbám, demokracii a možnosti vytvořit vlastní správní orgány. Zadruhé, důraz musí být kladen na respekt k životu vězňů a

¹⁶ Českým jménem „*Prohlášení z lakandonského pralesa*,” neboli oficiální vyhlášení války federální vládě Mexika.

¹⁷ „*Žádáme také mezinárodní organizace a Mezinárodní červený kříž, aby monitoroval a upravoval boje, které vedeme za ochranu civilního obyvatelstva. Jak nyní prohlašujeme, vždy se budeme řídit ustanovenými pravidly, vycházející z Ženevské úmluvy o válce*” (Primera Declaración de la Selva Lacandona 1993).

¹⁸ Uvedené příklady: Porfiriát, expanzionismus USA, španělská kolonizace atd..

¹⁹ Mexická politická strana, která byla založena roku 1929 plutarkou Eliásem Callosem, a která nepřetržitě ovládala zemi 71 let, až do roku 2000. Její vláda byla nedemokratická až diktátorská. V roce 2000 byla nahrazena politickou stranou PAN na dvě volební období a v roce 2012 se k moci znovu navrátila. Posledním prezidentem z této strany byl Enrique Peña Nieto (PRI 2018).

²⁰ „*...prodali více než polovinu naší půdy cizincům, diktatura....masakrovali pracovníky železnice v roce 1958 a studenty v roce 1968...*” (Primera Declaración de la Selva Lacandona 1993).

raněných, kterým musí být poskytnuta nezbytná lékařská péče. Třetím bodem je zahájení soudních procesů proti mexickým vojákům. Za čtvrté, bude třeba uvítat všechny občany i vojáky bojující na straně federální vlády, kteří se chtějí přidat na stranu EZLN. Předposledním bodem je, že před zahájením boje vojáci musejí vyjednávat a posledním šestým rozkazem je zastavit rabování přírodního bohatství mexickou vládou²¹ na územích kontrolovaných EZLN. V nejzazší části deklarace zapatisté předkládají několik hesel, která mají představovat, za co EZLN bojuje: „za práci, zemi, střechu, potraviny, zdraví, vzdělání, nezávislost, svobodu, demokracii, spravedlnost a mír” (Primera Declaración de la Selva Lacandona 1993).

Jak je znovu možné vidět, hlavním cílem zapatistů bylo dosáhnout autonomie pro indiánské obyvatelé, což by vedlo k vytvoření svébytného systému, který by dokázal fungovat bez pomoci či zásahů státu. Vedlo by to k vytvoření vlastního zdravotního, školního či politického systému, který by vycházel z tradičního životního stylu mexických indiánů. Zapatisté jsou veřejností a především mexickou vládou chápány jako negativní osobnosti, které agresivně napadají příslušníky vládních struktur a vyvolávají krvavé konflikty na území Mexika, což není pravda. Jak je možné vidět v jejich prohlášení z roku 1993, hlavním cílem bylo dodržování pravidel „čisté” války, což znamená poskytnout lékařskou péči všem, kteří ji potřebují, a to bez rozdílu. Z čehož plyne, že zapatistům nešlo o největší škody v řadách nepřítele, jako jiným guerillovým či teroristickým organizacím, ale hlavním cílem bylo vládu přesvědčit či donutit ke změně.

1.4.2 Průběh

Samotný konflikt měl jen velmi krátké trvání, a to od 1. ledna 1994 do 12. ledna 1994, kdy došlo k vyhlášení příměří mezi znepřátelenými tábory. V této podkapitole se popisují nejvýznamnější aktivity proběhlé ve zmíněných dvanácti dnech, během kterých došlo k několika zvrátům, které měly vyústění 12. ledna a vedly k podepsání mírové dohody.

Vše započalo již v prosinci 1993 v Ocosingu, kde došlo ke kumulaci zapatistických vojáků a zbraní a kde se řešil plán útoku. Hlavní pravidla boje byla stanovena již v První deklaraci z Lakadonského pralesa, prvním krokem tedy byl útok

²¹ V této době byl obrovský boom těžby ropy a dalších nerostných surovin.

na hlavní nejdůležitější města v Chiapasu. Datum útoku bylo stanoveno na prvního ledna, a to z několika důvodů. Prvním již zmíněným důvodem byl vstup Mexika do společenství NAFTA, mexičtí rolníci se obávali, že nebudou moci konkurovat americkým zemědělcům, kteří získávali dotace a měli lepší technické vybavení. Dalším problémem, který vyplýval z podmínek ustanovených spojenectvím NAFTA, byly nižší sazby pro dovoz zemědělských produktů, které by vedly ke snížení ceny kávy a kukuřice. Zapatisté tedy stanovili tento datum, ačkoliv EZLN původně vybrala výročí narození Emiliana Zapaty,²² později ale zvážili příznivější možnosti k boji, kdy v zimním období je již po sklizni a proto se mohou i rolníci zapojit do boje (Ross 1994).

První den roku 1994 několik tisíc povstalců obsadilo na krátkou dobu několik chiapaských měst, konkrétně Las Margaritas, Altamirano, Ocosingo a San Cristóbal de las Casas.²³ Můžeme tedy říci, že první bod, který v prosinci 1993 proklamovali, také naplnili a obsadili důležitá místa Chiapasu. Druhým bodem bylo propuštění vězňů, k čemuž také došlo velmi záhy po obsazení již zmíněných měst. Splněným cílem můžeme nazvat i zahájení soudních procesů. Tento bod byl proveden velmi netradičně, došlo k únosu bývalého guvernéra státu Chiapas Castellana Domíngueze, který měl na svědomí velké množství vražd a rozprodání půdy v 80. letech. Zapatisté uspořádali tajný indiánský soud, odsoudili ho k trestu smrti, ale následně byl omilostněn a donucen několik dní pracovat na kukuřičném poli (Fuentes 1994; Ross 1994).

Mexická armáda postavila 12 000 vojáků proti asi 200 povstalcům, kteří obsadili jednotlivá města. K zahnání zapatistů použili podporu letectva a obrněných transportérů a donutili zapatisty uprchnout zpět do těžko přístupného terénu hor a pralesa. Největší ztráty během těchto necelých dvou týdnů byly na straně civilistů, kde se uvádí číslo větší jak 200 občanů, kteří padli během těchto bojů. Dále o život přišlo i 70 povstalců a 50 mexických vojáků. Nejvíce kritizováni byli právě mexičtí vojáci, kteří mají krev civilistů na svých rukou, díky tomu také docházelo k velké mezinárodní podpoře zapatistů (Fuentes 1994).

²² 8. srpna 1879

²³ Hlavním městem chiapaského regionu Altos a nejvýznamnějším městem celého Chiapasu.

1.4.3 Ukončení

Dne 12. ledna 1994 prezident Salinas de Gortari deklaroval jednostranné příměří a vyzval Zapatisty ke složení zbraní a k jednání s nově vytvořenou Komisí pro mír a usmíření.²⁴ Mírové rozhovory začaly dne 21. února v San Cristóbal de las Casas (Ross 1994). Snaha o dosažení míru mezi těmito znenájmými tábory se dlouho nedařila a naopak skupina EZLN vydala druhou deklaraci začínající heslem „*Dnes říkáme: My se nevzdáme!*” z 10. června 1994. Jako všechna prohlášení EZLN, i tato ve své úvodní části shrnuje historické skutečnosti, v tomto případě dosavadní boj proti mexické vládě. Stejně jako v předchozím prohlášení zmiňují právo na změnu formy vlády. Tato deklarace vyzývá k boji proti neoliberalismu a pokračování ve vojenských akcích (EZLN 1996). Díky tomuto prohlášení je jasné, že se EZLN nechtěla vzdát svých cílů na zlepšení života domorodých obyvatel, a že chtěla stále bojovat za vizi nové politiky, demokracie a dodržování lidských práv. Abychom toto prohlášení uvedli na pravou míru, zapatisté se nebránili kompromisu, jen nebyli přístupní opustit své morální limity a obětovat blaho mexických indiánů. Ani mexická vláda, nechtěla ustoupit ve svých odmítavých postojích, především v otázce autonomie. Vláda byla naopak přístupná k možnosti sebeurčení indiánských národů, ale to by neznamenal v praxi žádnou velkou změnu a indiánům by to zlepšení nepřineslo. Vládě by to naopak přineslo pozitivní ohlasy z mezinárodního prostředí. Díky postoji obou zúčastněných stran nebylo možné se dopracovat ke kompromisu a mírové dohodě.

Dne 12. října 1994 se EZLN rozhodlo zcela přerušit probíhající mírový dialog. Hlavní důvod neúspěchu prvního kola mírových jednání byla rozdílnost v požadavcích. Zapatisté žádali ekonomické a politické reformy na úrovni národní, zatímco federální vláda byla ochotná přijmout reformy pouze na státní úrovni. Rok 1995 byl zlomový; došlo k vydání třetí deklarace EZLN, která vyzvala k vytvoření národního hnutí, které by svrhlo vládu PRI. Prezident Zedillo na tuto skutečnost reagoval vydáním zatykače na vedení EZLN a federální vojsko se přesunulo do Chiapasu. Nebylo ale ve svém hledání úspěšné už i díky tomu, že podpora EZLN v oblasti rostla. V této době se EZLN velmi úspěšně propagovala na internetu a získala velkou podporu v mezinárodním prostředí (Mácha 2003: 124-125).

²⁴ Comisión para la Paz y la Reconciliación

Mírová jednání byla znovu obnovena a trvala až do roku 1996, kdy došlo k podepsání mírové dohody ze San Andrés, konkrétně 16. února. Novinku během těchto jednání představovala církev, která se aktivně podílela na mediaci zneprátelených stran. Většina z cílů, kterých zapatisté chtěli dosáhnout, se shodovala s cíli, které prosazovali již před rokem 1994 a můžeme jejich znění nalézt v první deklaraci z Lakadonského pralesa z roku 1993. Šest hlavních cílů znělo následovně: prosazení práv indiánů, nastolení demokracie a spravedlnosti, rozvoje a blahobytu, rozvinutí práv pro ženy, zastavení bojů a ukončení násilí. Dohoda byla dosažena v části o právech indiánů na sebeurčení a zachování kulturní svébytnosti. Vláda jim přislíbila rozsáhlá práva jak politická, tak i kulturní a ekonomická a autonomii v určitých oblastech. Všechny ústupky byly sepsány, ale do legislativy se nedostaly. Jednání padla hned na druhém bodě, kdy zapatisté prosazovali změnu pro celé Mexiko a nejen pro lokální území Chiapasu. Jednání tak na plné čáře ztroskotala a při pokusech je obnovit zapatisté odkazovali na již podepsanou Dohodu ze San Andrés (Gutierrez Chong 2003). V návaznosti na podepsání mírové dohody vznikla čtvrtá deklarace EZLN uveřejněná 1. ledna 1996, která popisuje dialog mezi EZLN a mexickou vládou, týkající se právě dohod ze San Andrés. Zapatisté mimo jiné v této deklaraci oznámili, že vytvořili politickou organizaci Frente Zapatista de Liberación Nacional²⁵, jejímž cílem bylo dosáhnout svobody pro všechny obyvatele Mexika bez rozdílu (Cuarta Declaración de la Selva Lacandona 1996). Vláda přicházela s různými planými sliby, nejen že k žádnému nastolení autonomie nedošlo, i přes to, že je uvedena v ústavě z roku 2001. Mezi práva, která jsou v ústavě uvedena, patří například právo na vlastní sociální, ekonomické i politické uspořádání komunit, určení vlastního způsobu řešení vnitřních konfliktů, volba vlastních představitelů komunit, autonomie v otázkách vzdělávání a jazyků. Ústava se dále zabývá otázkou, jak bude zabráněno diskriminaci indiánského obyvatelstva. Federace, jednotlivé státy a obce mají povinnost podporovat ekonomický rozvoj indiánských oblastí, zajistit a zvyšovat školní docházku, podporovat dvojjazyčnou výuku, zajistit systém stipendií pro tuto skupinu obyvatel, vytvořit studijní programy podporující indiánskou kulturu a historii. Dále musí být zajištěn přístup ke zdravotní péči a lepšímu bydlení, zpřístupněno prostřednictvím výhodného systému financování z veřejných a soukromých zdrojů a také rozšíření veřejných služeb. Autority by také měly podporovat hlavně aktivity komunit, které vytvářejí přidanou

²⁵ Zapatova armáda národního osvobození

hodnotou a které podporují udržitelný rozvoj. Měly by být také využity soukromé a státní investice za účelem vytvoření nových pracovních míst. V závěru článku 2 je také uvedeno, že indiánské komunity mají právo uvádět připomínky, které budou v určitých případech brány v úvahu při vypracovávání Národního rozvojového plánu²⁶ (La Constitución Mexicana 2001). Jak je možné vidět, autonomie v mexické ústavě existuje, takže zapatisté dokázali prosadit svůj nejdůležitější cíl. Bohužel je to pouze existence na papíře, ale reálně nic takového nenalezneme, především proto, že neexistují žádné specifické definice obou pojmů (autonomie, sebeurčení) a hlavně kde domorodci mohou uplatňovat autonomii v praxi. Speciální bilingvní vzdělávání je zastoupeno IU a opravdu poskytuje vzdělávání indiánským obyvatelům, ale ve španělštině a bez interakce na tradiční model indiánských škol. Co se týče například diskriminace, proti které má vláda bojovat, její zastoupení v mexické společnosti je natolik zakořeněná, že dochází k napadání dětí jen kvůli tomu, že jsou indiánského původu. Jak je tedy vidno, vládní autority sepsaly velmi pozitivně znějící článek číslo 2 v nové ústavě z roku 2001, ale již minimálně pracují na jeho prosazení či implementaci do politického systému Mexika.

Jak tedy vyplývá z předchozích řádků, k dohodě sice došlo, ale později nebyla nijak naplněna. Očekávalo se, že EZLN znovu zahájí ozbrojený boj, ale nestalo se tak. Namísto toho se hnutí snažilo vytvářet aktivní mezistátní organizace, které navazovaly na již vytvořenou politickou organizaci EZLN. Dokonce když se v létě 1996 v mexickém státě Guerrero objevila Lidová revoluční armáda²⁷, která požádala o spolupráci právě EZLN, skupina EZLN nabídku odmítla a označila tuto skupinu za přežitky, a která opakuje dávno překonané chyby (Gutierrez Chong 2003).

1.5 Chiapas dnes: Latentní pokračování konfliktu

Dodnes nedošlo k podepsání plnohodnotné mírové smlouvy mezi zapatisty a mexickou vládou, ale na druhé straně ani nedošlo k dalšímu ozbrojenému konfliktu, který by se podobal tomu z roku 1994. I přesto jsou zapatisté stále aktivní silou, která

²⁶ Plan Nacional de Desarrollo, PND

²⁷ Ejército Popular Revolucionario, PDPR-EPR brání široký socialistický politický a ekonomický program zaměřený na vytvoření komunismu v Mexiku. Podporuje znárodnění bank a médií. V rámci sociálního programu věnuje zvláštní pozornost rolnickým komunitám a domorodým obyvatelům Mexika (PDPR-EPR 2019).

působí v Chiapasu a ovlivňuje nejen jeho indiánské obyvatele. Disponují vlastní internetovou stránkou, na které poskytují různé informace o svých aktivitách a probíhajících seminářích. Jejich oblíbeným tématem jsou mimo jiné i ženy, především jejich začleňování do aktivit, jako je vzdělávání, politika a pracovní činnost. Ženy tvoří více jak třetinu všech zapatistů, jsou velmi aktivní a dokonce obsazují i vysoké posty v čele tohoto hnutí.

Zapatistická skupina také stále pokračuje v prosazování zájmů indiánských obyvatel, především zachování jejich kultur a jazyků. Pravidelně probíhají různé vernisáže a besídky, kde se představuje umění původních obyvatel. Další aktivitou webové stránky je informovat chiapaské obyvatele o problémech, které se objevují jinde ve světě. Jejich články se týkají žen, dětí a původních obyvatel v Africe a na Blízkém východě (Radio Zapatista 2018).

Radio Zapatista v roce 2017, informuje o porušování lidských práv indiánských obyvatel, a to především masivního nuceného vysídlení příslušníků tzotzilské komunity Chalchihuitán. Podle skupiny je situace vážná a i v roce 2018 tam docházelo k porušování lidských práv. Vláda státu Chiapas porušuje mezinárodní závazky o péči a ochraně pro vysídlené osoby a koná v rozporu s příkazem č 882-17, který udělila Meziamerická komise pro lidská práva²⁸ dne 24. února 2018. Z tohoto článku je patrné, že konflikt v Chiapasu stále existuje, dochází k porušování lidských práv indiánského obyvatelstva vládou Mexika. Zajímavostí je, že v dnešní době zapatisté působí spíše jako informační orgán, který v době potřeby poskytuje pomoc postiženým rodinám či komunitám (Radio Zapatista 2018).

Rok 2019 je výročním, protože je to přesně 25 let od roku 1994, tedy začátku zapatistické revoluce. Prvního ledna proběhla velká konference celého zapatistického hnutí. Během přednesených proslovů došlo i na slova *subcomandante* Moísese, který velmi radikálně odsoudil mexickou vládu a nepřímou vyzval zapatisty k boji. Svou řeč ukončil frází: „*At' žije zapatistická autonomie! At' žijí původní obyvatelé! Smrt špatné vládě! Smrt kapitalismu! At' žije EZLN!*”²⁹ (Radio Zapatista 2018). Z tohoto posledního odstavce vyplývá, že konflikt nebyl a nejspíš ani v dohledné době nebude vyřešen. Nevraživost mezi mexickou či chiapaskou vládou a zapatistickým hnutím je stále

²⁸ Inter-American Commission on Human Rights

²⁹ *¡Viva la autonomía zapatista! ¡Vivan los pueblos originarios! ¡Muera el mal gobierno! ¡Mueran los capitalismos! ¡Viva el Ejército Zapatista de Liberación Nacional!*

aktuální a velkou měrou ovlivňuje život obyvatel Chiapasu. Toto zjištění je pro práci důležité a představuje základní background, který práce využívá při formování otázek a jejich pozdější analýzy.

2. Model Interkulturní univerzity: kritika jeho neoindigenistické orientace

2.1 Interkulturalismus v Mexiku

Tato podkapitola pracuje s pojmy multikulturalismus a interkulturalismus, které se snaží v krátkosti vysvětlit a poukázat na jejich rozdílnost. V návaznosti na tento pojem dále vysvětlí model interkulturní univerzity, která s ním přímo souvisí a v neposlední řadě popíše UNICH, neboli Interkulturní univerzitu v Chiapasu.

V první řadě, interkulturalita je interakce mezi skupinami z různých kultur. V těchto kategoriích nalezneme lidi různého věku, vkusu, preferencí a politických trendů. Radíme sem také členy různých městských kmenů, stoupence různých náboženství anebo různé etnické skupiny. Interkulturalita zastřešuje vztahy mezi různými kulturními skupinami, především vztah mezi společností a komunitou, kde je ochota ke komunikaci, a to vše je provázáno s respektem ke kulturní rozmanitosti (Cohen-Emerique 2013: 213-260).

Multikulturalismus není nic jiného než soužití různých národů a kultur na jednom teritoriu. Jinými slovy, multikulturní společnost je ta, ve které různé etnické skupiny s rozdílným rodným jazykem a s rozdílným náboženským vyznáním žijí na stejném území (Cohen-Emerique 2013: 213-260). Multikulturalismus podle své definice vyžaduje pouze koexistenci, ale nezahrnuje interakci mezi těmito skupinami. Multikulturní společnosti musí být založeny na respektu a přijetí všech kultur. Neexistuje-li vztah, interakce či spolupráce založené na respektu, vede to nejčastěji k vykořisťování, diskriminaci nebo rasismu. Cílem všech multikulturních společností je dosáhnout úrovně interkulturality, kde jsou přijímány a oceňovány různé kulturní skupiny vzájemně. Různé skupiny jsou charakterizovány tím, že jim rozdíly dávají jedinečný a individuální charakter. Bezpochyby je to v našem globalizovaném světě velmi komplikovaný úkol, protože dochází k mazání těchto rozdílů (Zolmay a Vámos 2015: 89-96). Multikulturalismus se stal synonymem pro ideální společnost lidí, kteří při různém etnickém, kulturním či náboženském původu žijí ve vzájemné harmonii (Barša 1999: 7), ačkoli vedle sebe a dost možná i odděleně bez větších vzájemných interakcí. Multikulturalismus je hlavně evropský fenomén, který nalezneme ve státech jako je Belgie, Francie a další. V těchto státech spolu žije velké množství různých

občanů rozdílného náboženství, rodného jazyka či místa narození. Naopak interkulturalita je pojem používaný v mexickém prostředí a jejím příkladem je Interkulturní univerzita. Proto se tato práce dále zabývá pouze pojmem interkulturalismu.

S tímto jevem blízce souvisí globalizace. Počátky globalizačního procesu bychom mohli hledat v začátcích kolonizace, kterou provázely obrovské migrační přesuny především z Evropy. Díky tomu docházelo k míšení kultur, jednalo se ale spíše o tvrdou asimilaci ze strany kolonizátorů (Sartori 2005: 10). Z toho vyplývá, že slovo či pojem interkulturalismus v Mexiku vychází z multikulturního uspořádání Evropy před kolonizační vlnou a do Latinské Ameriky a tedy i do Mexika se dostal společně s kolonizátory. Pojem interkulturalismus v Mexiku v sobě skrývá spíše snahy o maskování problémů s indiánskou populací, nežli pokusy o nastolení harmonického soužití mezi mexickou a indiánskou komunitou.

Cesta k interkulturalismu vede přes interkulturní vzdělávání pro všechny, které by mělo směřovat k většímu porozumění a respektu. Předpokládá se, že jakmile bude izolace překonána, budou odstraněny etnické konflikty. Bohužel toto je pouze pozitivní předpoklad, který není jednoduše proveditelný (Erdösová 2015a: 21- 22). Dnešní mexický vzdělávací systém včetně interkulturní univerzity (IU) je sestaven vládnoucími elitami, bez interakce s indiánskými komunitami, což není cesta, která by vedla k porozumění a respektu k indiánským národům, anebo k omezení jejich diskriminace na mexickém území.

Ještě před vznikem CGEIB se v Latinské Americe objevil systém Interkulturního bilingvního vzdělávání³⁰, který bylo možné nalézt ve většině latinsko-amerických států s početnou indiánskou populací v 90. letech, příkladem je Ekvádor, Bolívie a Mexiko. Konkrétně se pojem interkulturní výchovy v Mexiku objevil v roce 1997, kdy byl program bilingvního bi-kulturního vzdělávání reformován na interkulturní bilingvní vzdělávání. Reforma článku 4 mexické ústavy byla zveřejněna již 28. ledna 1992 a tento článek uznává právě multikulturní povahu národa, ale reálně se dostal do praxe až o 5 let později. EZLN měla velký vliv na vznik vzdělávacích institucí pro indiánské obyvatele. V roce 1994 navrhla vytvoření vzdělávacího systému uvnitř svého území, na což mexická vláda přistoupila, protože škola v autonomních oblastech se stala ideálním nástrojem asimilace domorodých Chiapananů. Školy vznikly s heslem

³⁰ EIB, Educación intercultural bilingüe

„učit se být indián“ (Goméz a Viveros 2011: 24- 25). Sama EZLN tedy předpokládá, že měla velký vliv na vzniku IU. Pravdou ale je, že první IU vznikla ve státě México (již v roce 2003) a byla ovlivněna indiánskou skupinou žijící v tomto státě.

Proč je škola v autonomních oblastech ideálním asimilačním prostředkem? Odpověď vychází z tradičních hodnot indiánských obyvatel, kteří nechtějí do školy cestovat dlouhé vzdálenosti, navíc nemají dostatečné finanční prostředky a nechtějí opouštět svoji komunitu. Proto je IU často jejich jedinou možností na vysokoškolské vzdělání. Hlavním cílem univerzity je mladé indiány naučit, jak být správným občanem, a veškeré nové získané životní postoje mají šířit mezi ostatní ve své komunitě, neboli „plíživá“ asimilace, která použije mladou generaci k vnucení vlastního „správného“ způsobu života. Navíc jak již bylo výše zmíněno, systém IU v Mexiku vychází ze systému interkulturního vzdělávání, který byl sestaven a sepsán institucemi a neindiánskými aktéry a indiánské komunity se na něm nijak významně nepodílely. Z čehož vychází, že systém výuky odpovídá běžnému západnímu vzdělávacímu modelu, nikoliv představám či požadavkům indiánských studentů, kteří jsou nuceni se přizpůsobit, což vede logicky k jejich „nenásilné“ asimilaci.

Interkulturní přístup předkládá vzdělávání, jehož kořeny by měly vycházet z kultury indiánských studentů a je tedy v rozporu se strategií asimilace domorodých národů, kterou po staletí udržují mocenské skupiny (Casillas y Santini 2006: 36), čili s (neo)indigenismem. Toto tvrzení je ale jen částečně pravdivé a v případě Mexika ho musíme uvést na pravou míru. Interkulturní univerzita je zpřístupněna indiánským studentům, ale to neznamená, že by reálně nesloužila jako způsob jejich asimilace do globálního světového řádu. Systém IU v Mexiku vychází z interkulturní výchovy, je přístupný pro všechny studenty bez rozdílu etnicity, ale to neznamená, že je ideální výukovou metodou pro indiánské studenty. Výuka probíhá pouze ve španělštině a model vychází z tradičního evropského způsobu vyučování, což není model, který by si indiánské národy samy vybraly. Rozhodovací proces ohledně koncepce tohoto vzdělávacího modelu probíhal na úrovni vládních elit, nikoliv na úrovni rovnocenné spolupráce s indiánskými komunitami.

Vzhledem ke vzniku práva na sebeurčení, musela mexická vláda přijít s nějakou odpovědí ve vzdělávací sféře, a proto vytvořila úřad s názvem Coordinación General de Educación Intercultural y Bilingüe (CGEIB)³¹. Tento úřad vytváří a spravuje

³¹ CGEIB v českém překladu, Úřad pro interkulturní dvojjazyčné vzdělávání.

interkulturní univerzity v rámci indiánské populace (Gómez a Vivera 2011: 25). Interkulturní bilingvní model spravuje CGEIB, pod nějž k dnešnímu dni spadá dvanáct interkulturních univerzit, které působí na území Mexika (Martínez Buenabad 2015).

K této institucionalizaci interkulturního vysokého školství došlo v roce 2001 a nově vzniklé interkulturní univerzity jsou zahrnuty pod obecným státním vzdělávacím modelem (González 2016:76).

Z pohledu institucí, jež tento model zavedly, je důležitým prvkem respektování kulturní a jazykové rozmanitosti, snaží se zajistit odpovídající podmínky pro učení. Dále podporuje akce, které provádějí různé instituce s cílem respektovat výše zmíněnou rozmanitost. Disponuje různými strategickými programy, součástí těchto programů jsou interkulturní středoškolské a vysokoškolské instituce, které usilují o nastolení dialogu mezi různými kulturami a také o vzdělávání mladých lidí ze všech sociálních odvětví (Secretaría de Educación Pública 2017).³² V praxi, ale můžeme nalézt rozdílný přístup. Jak již bylo několikrát výše uvedeno, IU je spíše propracovaný systém, jak postupně přetvářet a rozkládat indiánské komunity zevnitř. Tuto otázku bude autorka práce dále rozvíjet v následující podkapitole.

2.2. Model interkulturní univerzity

Model IU je velmi specifický koncept vyskytující se v různých státech Latinské Ameriky, ale není možné říci, že by každá interkulturní univerzita Latinské Ameriky byla stejného charakteru. Ve skutečnosti se jedná o řadu vzdělávacích modelů, které se od devadesátých let objevují v Latinské Americe a jsou postaveny na záměru nezačlenit domorodou mládež do stávajících univerzitních struktur, ale naopak jim nabídnout studijní příležitosti v nově vzniklém modelu IU, která má napomoci k jejich asimilaci do globální společnosti (Erdösová 2015a: 10-12). V Mexiku se koncept opírá o vládní organizaci CGEIB, která veškeré její aktivity kontroluje. V následující části budeme prezentovat vzdělávací model IU z pohledu oficiálního diskursu tak, jak se objevuje

³² 1. Rozšiřuje pokrytí a zajišťuje kvalitu základního a dvojjazyčného vzdělávání pro domorodé obyvatelstvo; 2. Rozšiřuje příležitosti a přístup domorodých skupin k vzdělávacím službám na všech úrovních a dosažení cíle stanoveného v Národním vzdělávacím programu 2001-2006, který je zvýšit počet domorodých vysokoškolských studentů na 10 %; 3. Nabízí kulturní příležitosti; 4. Shromažďuje znalosti a hodnoty všech kultur a snaží se zabránit rasismu a diskriminaci; 5. Rozvíjí povědomí o hodnotách a vzájemné interakci různých kultur (Castilla a Santini 2005: 120- 121).

v manuálu vzdělávací teorie, který pro CGEIB napsaly autorky Casillas a Santini. Model, o kterém se v této práci bavíme, tedy model interkulturní univerzity, není tím nejvhodnějším možným řešením, který by vyhovoval specifickým požadavkům mexických indiánů, ale i přes to funguje a je navštěvován indiánskými studenty.

V první polovině 20. století došlo k otevření vzdělávacích služeb, což znamenalo počátek naděje pro nové generace občanů. Mladí lidé z venkovských oblastí a etnických menšin však byli o tuto možnost připraveni (Erdösová 2015a: 15-17). V roce 1998 byla vydána Světová deklarace o vyšším vzdělávání ve 21. století³³, která obsahuje vize a akce organizace UNESCO, podle které je třeba aktivně usnadnit přístup k vyššímu vzdělání členům specifických skupin, jako jsou domorodí obyvatelé, kulturní a jazykové menšiny, znevýhodněné skupiny lidí, kteří žijí na okupovaném území a lidé, kteří trpí zdravotním postižením (González 2016: 74). Tento dokument ovlivnil mexickou vládu a přesvědčil ji k rychlému řešení problémové situace, která na venkově panovala. Můžeme předpokládat, že hlavním důvodem mexické ovlivnitelnosti byl také fakt, že bylo signatářem tohoto dokumentu, což je vedlo k vytvoření návrhu Národního vzdělávacího plánu 2001-2006³⁴, díky němuž byly otevřeny perspektivy k nalezení řešení, která by nastolila rovnost v přístupu domorodé populace k vysokoškolskému vzdělávání (Erdösová 2015a: 15- 17).

První interkulturní univerzita Universidad Intercultural del Estado de México (UIEM) vznikla již v roce 2003. Interkulturní univerzita mexického Ministerstva veřejného školství³⁵ je vzdělávací model, který reaguje na novou orientaci mexického státu, týkající se ústavního uznání kulturní rozmanitosti, reprezentované především domorodými národy (Erdösová 2015a: 10-12). Fenomén interkulturní univerzity vznikl v reakci na problémy chudých vesnických či indiánských obyvatel, a je prezentován jako instituce, která povede k zlepšení kvality života znevýhodněných občanů v mexické společnosti (Corona a Kaltmeier 2012: 42).

Casillas a Santini ve své knize popisují model IU z hlediska vládního pohledu na věc, neboli z hlediska oficiálního vládního interkulturalismu. Cílem bylo vytvoření modelu interkulturního vzdělávání pro všechny mladistvé, kteří primárně pocházejí z

³³ World Declaration on Higher Education for the Twenty-First Century

³⁴ Programa Nacional de Educación 2001-2006, PNE.

³⁵ Secretaría de Educación Pública, SEP. Možné české přirovnání je MŠMT, neboli Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České Republiky.

tradičního indiánského prostředí, k čemuž měla tato nová instituce dopomoci. Aby mohlo dojít ke vzniku IU, bylo třeba zmodernizovat vzdělávací systém a tedy i zákony, které se týkaly vzdělávání v Mexiku. Došlo k obměně článku 13 mexické ústavy, který vytvořil pravidla, která garantovala vzdělávání s jazykovou a kulturní diverzitou. Změny se také dočkal článek 2, který posvětil rozšířená práva indiánských občanů, vedoucí ke snížení diskriminace před státními institucemi a získání částečné autonomie indiánských komunit. Důležitým bodem byla i změna státní identity, kde došlo k přechodu od národního státu k plurikulturnímu. Interkulturní univerzitu odborníci viděli jako nástroj k vytvoření nových vztahů mezi Mexičany z různých vrstev obyvatelstva, což by mimo jiné vedlo k vymýcení rasismu a diskriminace. Vize IU se zrodila díky potřebě přizpůsobit vzdělávací model novému typu studentů a jejich požadavkům. Muselo tedy dojít k zapracování těchto požadavků do nově vzniklého modelu IU, tento model byl záměrně umístěný v etnických regionech Mexika, aby mladí lidé nemuseli svou komunitu opustit. IU v nich musela vyvolávat důvěru a povzbudit znovu uvědomění či přijetí jejich vlastní identity. Hlavní otázky, na které se autoři snaží ve své knize odpovědět, se týkají nezbytnosti IU pro mexickou společnost. „*Proč musela být vytvořena nová univerzita? Proč není lepší umožnit indiánským studentům využít již existující univerzity? Nepovede vznik IU k novému typu pozitivní diskriminace, která by vedla k ještě většímu negativnímu vzhlížení na indiánské obyvatele?*” Jejich odpovědi znějí následovně. Interkulturní univerzita využívá zkušenosti a znalosti získané z interkulturního vzdělávání, které se snaží využít během vyučování svým žákům z indiánských komunit s rozdílným etnikem, jazykem a kulturou. Autoři se domnívají, že je tento typ vyučování pro indiánské mladé lidi nejlepší. Cílem této univerzity je studenty připravit k životu v mexické společnosti a poskytnout jim možnost, aby byli jejími aktivními a produktivními členy. IU předpokládá, že studenti své získané zkušenosti budou šířit dále mezi členy svých indiánských komunit a pomohou je tím transformovat. Univerzita by sloužila k nastartování tohoto transformačního procesu skrze poskytování kvalitního vzdělávání západního typu. IU se snaží pomoci svým studentům dosáhnout takového vzdělávání a jazykové vybavenosti, která jim pomůže se prosadit na novém trhu práce³⁶ a vymaže rozdíly, které by mohly vést k jejich

³⁶ Co je možné chápat pod novým trhem práce? IU většinou poskytovaly univerzitní obory, které nebyly příliš běžné (interkulturní komunikace atd.), proto absolventi nebyly a nejsou konkurenceschopní na

diskriminaci. To vše povede k evoluci a konsolidaci indiánských komunit, které budou moci čerpat výhod moderního světa. Studenti z indiánských komunit nejsou připraveni využívat výhody běžného vzdělávacího modelu, proto bylo nezbytné, aby vznikla univerzita, která bude spojovat kulturní bohatství svých studentů s moderním vzdělávacím systémem (Casillas a Santini 2006: 19-23).

Hlavní cíle Interkulturní univerzity jsou snížit nerovnost mezi obyvatelstvem, nabídnout kvalitní vzdělání pro všechny vrstvy obyvatelstva a posílit komunikaci pomocí studia jazyků (cizích i indiánských). Dále se IU snaží podporovat výzkum kultur původních obyvatel Mexika, tranzitní proces mezi multikulturní společností a budováním interkulturality (Casillas a Santini 2006: 40). Posláním interkulturní univerzity je podporovat vytváření profesionálů, kteří se zapojí do moderního světa a budou přispívat k hospodářskému, sociálnímu a kulturnímu rozvoji. IU se snaží podporovat proces syntézy zvyků a tradic s pokrokem vědecké sféry. Dále se snaží o rozvoj a konsolidaci rodných jazyků a kultur tak, aby stimulovaly příslušnou komunikaci studentů této univerzity s okolními komunitami (Casillas a Santini 2006: 145). Jinak řečeno, jde o snahu o asimilaci domorodých obyvatel do globálního moderního světa, tím, že jim bude poskytnuto vysokoškolské vzdělání „na míru“, což je nutí přehodnocovat své tradiční postoje a přizpůsobovat se stylu života spjatému s neoliberálním myšlením.

IU může na čtenáře působit jako velmi sebevědomý a pozitivně vyhlížející projekt, který je nutno podporovat. Tento model je vytvořen „na míru“ indiánskému obyvatelstvu, které je z oficiálních pozic považováno za oběť marginalizace, a jeho aktivnímu začlenění do dění země, nicméně v kontextu, kdy je tomuto sektoru společnosti upíráno (jež ústavně zakotvené) právo na sebeurčení, jež by mělo zahrnovat i vzdělávací koncepci, která by vycházela z představ indiánských národů o vzdělávání vlastní mládeže. Nedošlo k žádné snaze o dohodu ohledně IU skrze dialog s indiánskými komunitami a vládou, model byl sestaven na základě evropského stylu vyučování v kombinaci se specifickými jazykovými a kulturními požadavky budoucích studentů. V modelu panuje selektivní přístup k domorodé kultuře, což je přesný příklad státního vměšování do života indiánských obyvatel, kteří během celé své historie požadovali nevměšování do jejich specifického stylu života. Autonomie, která jim byla

běžném trhu práce. Proto došlo k označení „nový trh práce“, který představuje příležitosti jen pro indiány povětšinou ve svých vlastních indiánských komunitách.

přislíbena (v článku 2 mexické ústavy) nikdy reálně neexistovala. Deklarovaná práva jako možnost založení vlastní vzdělávací instituce, politických institucí a další, nebyla naplněna. Vzdělávací instituce tedy vznikla, ale byla sestavena vládnoucí elitou a nikoliv indiány. Jak již bylo výše uvedeno, hlavním úkolem IU je pomoci indiánům zařadit se do moderního světa a udělat z nich běžné produktivní Mexičany, což by ale v budoucnosti vedlo k transformaci celých komunit a k vytvoření jednotné mexické společnosti bez větších kulturních rozdílů.

Dalším problémem je to, že předměty na interkulturní univerzitě nejsou vyučovány v žádném z domorodých jazyků, nedochází ani k specifickému či více vyhovujícímu systému při pořádání přednášek, vše probíhá na stejné bázi jako na každé jiné univerzitě. Mnozí studenti nemají možnosti zvolit jinou univerzitu (ať už kvůli nedostatečným finančním možnostem, vzdálenosti od domova apod.), a proto je tento model často jejich jedinou volbou, díky čemuž ztrácí model interkulturní univerzity původní smysl, který by vycházel z interkulturality a bilingvního vzdělávání, což ale univerzita reálně neposkytuje.

K dnešnímu dni bylo v zemi otevřeno dvanáct univerzit podporovaných CGEIB. Druhou nejstarší univerzitou je UNICH, která je hlavním zkoumaným objektem této diplomové práce. V následující podkapitole je tato univerzita popsána.

2.3. UNICH

Dne 29. listopadu 2004, během vlády Pabla Salazara Mendiguchía, vznikla interkulturní univerzita v Chiapasu (UNICH). V listopadu 2006, chiapaský guvernér Juan Sabines Guerrero slavnostně otevřel toto zařízení a v lednu 2007 započala výuka (Goméz a Vivero 2011: 26). V roce 2007 k výuce nastoupilo 692 studentů, z toho 359 žen a 333 mužů z tzotzilských, tzeltalských, cholských, mameských, zoqueských a tojolabalských komunit (Casillas a Santini 2006: 242-243). Již před otevřením univerzity se objevily problémy s učiteli, po UNICH bylo požadováno, aby každý učitel hovořil alespoň jedním domorodým jazykem, což ale nebylo splněno. Jen dva z přijatých učitelů ovládali domorodý jazyk, jeden ovládal jazyk chol a další tzotzil. Žádný z nich nemluvil jazykem nejpočetnější skupiny žáků, a to tzeltalsky (Goméz a Vivero 2011: 32). Zde je vidět jádro problému, protože model IU se prezentuje jako univerzita pro domorodé studenty, ale nedokáže jim poskytnout výuku v jazyce, který ovládají. Veškerá výuka je ve španělském jazyce, což je pro velké množství studentů

druhý jazyk. Dalším problémem je nabídka předmětů, která je studentům poskytována, neboť není příliš různorodá a žáci mají na výběr ze 4 velmi podobných bakalářských oborů.

Tituly, které mohou žáci na UNICH získat, jsou založeny na reformách, které vešly v platnost v roce 2008 a patří mezi ně obor interkulturní komunikace, jazyk a kultura, udržitelný rozvoj a alternativní turistika (Erdösová 2017:127). I na UNICH došlo k určitému vývoji v nabízených oborech. V dnešní době se studenti mohou přihlásit na šest oborů, předešlé čtyři byly rozšířeny o studium medicíny a práva (UNICH 2019). Další slabinou zavádění interkulturního modelu je, že dochází k nerovnosti v poměru studentů indigenních komunit a mesticů, kdy indiáni nejčastěji studují interkulturní komunikaci, jazyk a kulturu, naopak mesticové studují udržitelný rozvoj a alternativní cestovní ruch. Mestičtí studenti volí tyto konkrétní obory, protože v nich vidí určitý potenciál na získání lepší pracovní pozice na trhu práce. Naopak studenti z indigenních komunit většinou takové cíle nemají a raději volí obory, které jsou jim bližší. Další problémy, které se projeví již na začátku existence interkulturní univerzity, souvisely s didaktickými materiály, které byly zpracovány způsobem, jako by byly určeny studentům střední školy, což ale souviselo s nedostatečným předchozím vzděláním (na základních a středních školách), protože schopnost číst a vyznat se v psaných odborných textech studentů již při nástupu na UNICH byla nízká, nebylo možné z nich během studia na vysoké škole udělat jedince, kteří budou dostatečně konkurenceschopní na běžném pracovním trhu (Goméz a Viveros 2011: 41).

Vzdělávací plány a programy byly zpracovány tak, že se v nich kladl důraz na různorodost domorodých kultur, které pocházejí z různých regionů Chiapasu. Což je důvod, proč nemá učivo na této univerzitě centralistický homogenní charakter, nýbrž je zaměřeno na kulturní hledisko a zejména lingvistiku. Univerzita se snaží mít možnost vytvářet a inovovat vzdělávací myšlení, podporovat lepší podmínky pro pedagogické a sociální pracovníky. Studenti jsou vedeni především k vykonávání praktických činností, které vedou k lepšímu a rychlejšímu osvojení učiva. První dva semestry jsou pouze teoretické, ale již následující čtyři semestry studenti docházejí na technická školení, kdy jsou předměty zaměřené na větší specializaci, která v nich posiluje schopnosti, znalosti, dovednosti a zkušenosti (Bastiani 2010).

Jak již autorka práce výše zmínila, hlavním cílem je asimilace indiánských mladistvých do konzumního mexického způsobu života. I když není nikde o asimilaci jako takové ani zmínka, ve veškerých oficiálních textech vydaných o IU jsou uvedena

slovní spojení, jako například potřeba přispět k budování společnosti s lepší kvalitou života či k transformaci indiánské společnosti. Faktem ale zůstává, že indiánské komunity se vyvíjejí svým vlastním způsobem a jejich způsob života je odlišný od západního konzumního způsobu bytí. Indiánské komunity potřebují podporu ze strany vlády, aby mohly v praxi využívat své právo na sebeurčení a žít v souladu se svou kosmovizí. To je ale hlavní kámen úrazu, protože z historického úhlu pohledu mexické vlády nehodlaly a ani v současnosti nejeví známky vůle přistoupit na požadavky indiánských národu. V pozadí tohoto nesouladu je obava vládní scény z transformace stávajících mocenských vztahů, ztráty kontroly nad indiánskou populací a prostoru k realizaci paternalistické proindiánské politiky, která stranám přináší kýžené hlasy ve volbách.

V souladu s načrtnutým oficiálním diskursem, který je obsažen ve vzdělávací teorii, UNICH sama sebe ve společnosti prezentuje jako zdroj veškerého dostupného vědění, které mohou obyvatelé domorodého původu získat. Označuje se za nepostradatelnou součást života každého mladého indiána a za pravděpodobně jedinou univerzitu, která je jim běžně přístupná. Na stránkách UNICH se mimo jiné uvádí: „*V roce 2018 se UNICH stala vedoucí institucí v oblasti mezikulturního vzdělávání v zemi s širokým společenským uznáním. Má certifikovaný akademicko-administrativní personál a studenty s komplexním vzděláváním. Má dostatečnou infrastrukturu a vybavení k provozování vzdělávacích programů a institucionální management je orientován na certifikované systémy plánování a správy*” (UNICH 2019).

3. Metodologie práce a analýza kritického diskursu podle van Dijka

Analýza kritického diskursu (AKD) je metoda, která je multidisciplinární a proto není možné, aby existoval jen jeden její přístup. Autorka této diplomové práce si van Dijkovu teorii vybrala z důvodu její obsáhlosti a navíc její aktuálnosti. Tento nizozemský autor je velmi významnou osobností v oblasti sociologie, politologie a kritické analýzy diskursu.

Van Dijk vidí přínos AKD v tom, že má moc odhalovat projevy sociální moci a dominance v textu. Mít sociální moc znamená mít přístup k vzdělávacímu systému, armádě či bohatství dané konkrétní země. Aktér, který oplývá mocí, má velkou sílu ovlivňovat ostatní aktéry v systému, příkladem mohou být sociální skupiny, studenti, důchodci atd. Tento silný aktér formuje dominantní myšlenky, které se stávají hlavním myšlenkovým proudem režimu. Moc dále poskytuje možnost kontrolovat bezpečnostní i silové složky státu a v neposlední řadě i opozici. Analýza kritického diskursu se proto musí soustředit na studium nerovných projevů moci a na definování diskursivních strategií, jež legitimizují kontrolu. Projevy dominance se mohou objevit v rovině lexikálního či syntaktického stylu nebo při používání lexikálních figur. Hlavním cílem je odhalit reprodukci dominance a moci v mluveném či psaném projevu představitelů režimu.

Van Dijkův sociokognitivní přístup se zaměřuje na studium mentálních reprezentací a procesů uživatelů jazyka při produkování a porozumění diskursu. Diskurs nezahrnuje jen mluvený či psaný projev, ale je možné do něj zařadit gesta, obrazy a další projevy. Van Dijk tyto projevy analyzuje pomocí ideologického čtverce, který zkoumá vztah „my” vs. „oni”. Do skupiny „my“ zařazuje skupinu, jejíž pozitiva se v rámci diskursu ztotožňují, zatímco negativní prvky se ignorují. Jinými slovy je to „naše” skupina, ve které jsou pro nás důležitá hlavně naše pozitiva, zatímco naše negativa se snažíme příliš nezdůrazňovat. „oni“ obvykle představují skupinu, jejíž pozitiva se potlačují a negativa zdůrazňují. V případě menšin se obvykle tato skupina spojuje s problémy ve společnosti. Tento model směřuje především k politickému diskursu, protože se v rámci tohoto diskursu produkuje moc. Analýza kritického diskursu se podle van Dijka má zaměřovat na makro a mikrodimenze diskursu. Nejdříve je potřeba provést analýzu sociální situace, aktérů, akce a sociální struktury. Teprve poté přichází analýza kritického diskursu na úrovni

makrodimenze, v jejímž rámci se analyzují projevy moci a dominance (van Dijk 2006).

Van Dijk je znám jako autor zabývající se otázkou, jak ideologie ovlivňuje diskurs. Kognitivní analýza ideologií pro van Dijka znamená, že ideologie jsou mentální i sociální, přičemž jejich mentální vlastnosti jsou společensky získané, sdílené a společností ovlivnitelné.

Van Dijk ideologie definuje jako sdílené společenské přesvědčení sociálních skupin, které jsou dále šířeny a jsou organizovány specifickými společenskými kategoriemi, jako je členství, aktivity, cíle, hodnoty, postavení nebo zdroje. Mezi členy ideologických skupin by mělo fungovat sdílení hodnot, a to vše by mělo vést k určité soudržnosti a kontinuitě ideologických názorů, praktik a diskursů mezi různými sociálními členy a v různých situacích. Hlavní myšlenkou fungování ideologií je organizovat společenskou reprezentaci dané skupiny (van Dijk 1998: 313-320).

Autor také vysvětluje, že je rozdíl mezi legální, nelegální manipulací a kontextem jednotlivých manipulací. Z čehož vyplývá, že ne každá manipulace je špatná, anebo dokonce že každá manipulace působí na všechny občany stejně, spíše je to naopak. Některé sociální skupiny jsou více manipulovatelné, příkladem mohou být důchodci, kteří jsou často velmi ovlivnitelní (van Dijk 2006: 360-365).

Analýza kritického diskursu není samozřejmě používána pouze u projevů, které chceme analyzovat z ohledu získávání moci či dominance. AKD je možné používat u veškerých psaných či mluvených projevů, které chceme nějakým způsobem zkoumat. Tím se dostáváme k tomu, proč a jak bude tato diplomová práce van Dijkovu teorii AKD používat.

Důležitou součástí autorčiny práce je proběhlý výzkum na univerzitě UNICH v Chiapasu, kde došlo k ústním rozhovorům mezi ní a studenty na téma zapatismu. Většina rozhovorů proběhla ve třídách, kdy studenti odpovídali na otázky, které jim byly pokládány. Zde přichází na řadu van Dijkova AKD, která bude sloužit jako muštr pro analýzu konkrétních studentských odpovědí. AKD neslouží pouze k analýze odpovědí, které byly vyřčeny, ale hlavním přínosem je rozbor a pochopení backgroundu, který můžeme nalézt za konkrétními odpověďmi. Konkrétně, proč studenti takto odpověděli, co je k tomu vedlo, byli studenti pod tlakem, odpověděli všichni stejně, ovlivnila je v odpovědi jejich minulost a další. V další části práce je

postup výzkumu zmapován a nakonec jsou odpovědi zpracovány právě pomocí van Dijkovy analýzy kritického diskursu.

Kvalitativní metoda byla zvolena jako nejvhodnější přístup k našemu předmětu studia s využitím specifických technik, a to je konkrétně sběr a analýza osobních výpovědí formou strukturovaných rozhovorů na interkulturní univerzitě UNICH. Řízený strukturovaný rozhovor (Pen and paper interview) je jedna z technik sběru dat v sociálním výzkumu. Tazatel postupuje otázkou za otázkou podle dotazníku a respondent odpovídá. Tazatel zaznamenává odpovědi do dotazníku. Aby byly získané odpovědi reprezentativní, měli by respondenti být vybráni jako náhodný vzorek.

Výzkum se týkal pouze studentů této univerzity, protože předpokládáme, že mladiství jsou nejvíce ovlivnitelnou skupinou mezi indiánským obyvatelstvem. Na což navazuje pracovní hypotéza této práce, která vychází z předpokladu, že UNICH je vytvořena a sponzorována státem a hnutí EZLN nehrálo a nehraje ve formulaci a správě tohoto vzdělávacího modelu žádnou roli, neboť je v přímém konfliktu s vládou. Ale autorka práce se domnívá, že studenti UNICH si nebudou v plné šíři vědomi tohoto ideologického konfliktu, promítajícího se v interkulturním sektoru mexického vzdělávacího systému, a budou na něj ve svém osobním diskursu nahlížet spíše z pozice své autobiografické každodenní reality.

Autorka pracovala se vzorkem 86 studentů pocházejících z různých částí chiapaského regionu, s nimiž vedla rozhovory prostřednictvím fokusních skupin. Rozhovory jako takové probíhaly ve dvou etapách, první proběhla na podzim roku 2017 a druhá na jaře 2018. Přístup ke studentům byl podmíněn vedením UNICH, na kterém záviselo povolení vstupovat do výuky. Kvůli tomuto faktoru nebylo možné diktovat si stoprocentně podmínky pro práci v terénu. Po příjezdu na půdu univerzity autorka práce požádala o povolení k provedení chystajících se rozhovorů oficiální cestou přes rektora univerzity. Po získání nutných povolení proběhl samotný výzkum formou fokusních rozhovorů se studenty, kteří ve většině případů studovali obor interkulturní komunikace.

Samotný rozhovor probíhal ve třídě. Nejdříve jsme se ptali na první skupinu otázek, na které byla ve většině případů jednoslovná odpověď. Všechny rozhovory probíhaly velmi podobně, otázky byly pokládány postupně každému ze studentů (otázky, na které byla jednoslovná odpověď). Část rozhovorů, na které byla odpověď

více kompaktní, se vedla rozdílným způsobem. Otázka byla položena do skupiny, a kdo byl ochoten odpovědět, mohl se vyjádřit.

Fokusní rozhovory mají za cíl odhalit postoje a názory lidí, kteří se v ideálním případě neznají a v jednom čase na jednom místě společně diskutují nad předloženým problémem. Zaměřené skupiny se sestavují na základě společných specifických charakteristik účastníků (homogenizovaný soubor). Ty během několikahodinového setkání (okolo 2-3 hodin) diskutují nad specifickými tématy za pomoci jasně definovaných otázek moderátora. Před startem skupinové diskuse je potřeba pohlídat především dvě oblasti: práce moderátora a způsob záznamu, po skončení je třeba upřesnit způsob zpracování dat (Vojtíšek 2012: 33).

Metoda fokusních rozhovorů byla zvolena z několika důvodů. Jeden z ryze praktických důvodů byl časový, a to především proto, že metoda byla schválena vedením univerzity. Bylo nám povoleno uspořádat rozhovory pouze na půdě univerzity a ve vybraných třídních kolektivech během běžné výuky. Na pohovory nás vždy doprovodil pracovník univerzitní kanceláře, který nás představil a později opustil třídu i s vyučujícím. Vzhledem k těmto okolnostem nebylo možné selektivně stanovit charakteristiky mladých lidí, s nimiž jsme potřebovali pracovat. Nicméně zpětně se ukázalo, že tato okolnost nebude pro výzkum představovat větší problém, neboť se podařilo zachovat klíčovou proměnnou „kulturní identita“ čili rozdělení vzorku na osoby, jež se považují za členy indiánských etnik (včetně kompetence v domorodém jazyce) a na ty, jež se považují za mestice bez vztahu k indiánské populaci. To jsme zjistili pomocí otázky o jejich mateřském jazyce, více jak polovina z dotázaných bylo indiánského původu, konkrétní číslo je 47 studentů z 86.

Další důvod pro zvolení fokusních skupin vycházel z možnosti případně využít reakce mezi účastníky rozhovoru. Důležité je zmínit, že při rozhovorech nebyl přítomen žádný institucionální aktér (učitel, ředitel, zástupci školy atd.). Díky fokusním skupinám se velmi rychle odbourala počáteční bariéra mezi autorkou práce a studenty UNICH. Musíme podotknout, že největším problémem během našich rozhovorů byla jazyková bariéra. Většina studentů ovládá španělský jazyk, ale to neznamená, že jím mluví plynule. Některé otázky pro ně byly těžkou překážkou a studenti na ně nedokázali odpovědět jednoznačně či přímo. Během rozhovorů se někteří studenti odmítli vyjádřit, povětšinou to byli studenti s nižší znalostí španělštiny či velmi nervózní. Důvodem byla jejich mateřština, která byla často jiná než španělština (například tzozilština, tzeltalština atd).

Je třeba zdůraznit, že vzhledem k tomu, že náš projekt nemá kvantitativní ambice, nehraje zcela vyvážené rozdělení dotázaných studentů ústřední roli. Vzhledem k tomu, že výpovědní hodnota rozhovoru vyplývala z povahy použitého diskursu, při rozhovorech se nehledaly „pravdivé“ nebo přinejmenším „ověřitelné“ informace, nýbrž se zachycovaly subjektivní diskursivní polohy, osobní svědectví, zkušenosti, názory, představy apod. Což je například otázka týkající se „*Myslíte si, že je možné se bavit o zapatistickém hnutí se svými kamarády a učiteli? Je pro vás toto téma citlivé?*”

Autorka diplomové práce vedla rozhovory podle struktury, která byla sestavena před cestou do Chiapasu. Otázky byly strukturovány do 4 částí. První část se snažila zjistit, jaký je demografický profil dotázaných, jejich kulturní identita a důvody ke studiu na UNICH. Druhá část sloužila ke zjištění, do jaké míry jsou studenti obeznámeni s historií a ideologií UNICH a EZLN, především zda mezi nimi vidí nějaký rozpor co do jejich teorie a stanovených cílů. Další část byla složena z otázek týkajících EZLN, jejího možného vlivu na založení a fungování UNICH a jejího vztahu k domorodým komunitám. Poslední část se zabývala myšlenkou studentské otevřenosti k tématu EZLN na univerzitě a jestli je možné toto téma v příslušném akademickém prostředí otevřeně probírat.

Většina otázek byla zpracována formou otevřených dotazů. V konceptu se ale objevovaly i otázky, na které byla požadována jednoslovná odpověď, povětšinou „ano“ či „ne“. Tyto otázky byly kvantitativního charakteru a dále byly využity k analýze studentského demografického a kulturního profilu.

4. Analýza pomocí kritického diskursu

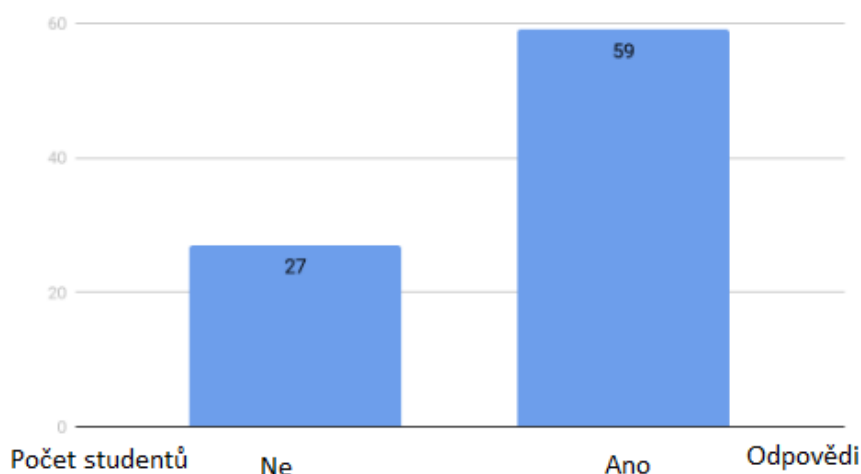
Cílem této kapitoly je potvrdit či vyvrátit pracovní hypotézu, že UNICH je vytvořena a sponzorována státem a hnutí EZLN nehrálo a nehraje ve formulaci a správě tohoto vzdělávacího modelu žádnou roli, neboť je v přímém konfliktu s vládou. Autorka práce se domnívá, že studenti UNICH si nebudou v plné šíři vědomi tohoto ideologického konfliktu, promítajícího se v interkulturním sektoru mexického vzdělávacího systému a budou na něj ve svém osobním diskursu nahlížet spíše z pozice své autobiografické každodenní reality.

Práce si klade za cíl zmapovat a interpretovat diskursivní dimenzi ideologického konfliktu mezi mexickou vládou a EZLN prostřednictvím zmíněných studentských perspektiv. Stanovuje si dva specifické výzkumné záměry: 1) analyzovat studentské pohledy na vzdělávací model Interkulturní univerzity a jeho roli v mexické společnosti; 2) analyzovat stupně propojení a osobní zkušenosti konkrétních studentů se skupinou EZLN operující v regionu a položit tento vztah do kontextu se vzdělávacím modelem Interkulturní univerzity.

První část dotazů měla sloužit k bližšímu pochopení struktury univerzitního kampusu (konkrétně dotázaných skupin studentů). Autorka práce se zaměřila na otázky jako je místo původu a jazyková vybavenost jednotlivých studentů. Na univerzitě je vyváženost studentů z indiánských komunit a mesticů, kteří mají možná v minulosti indiánské předky, ale v dnešní době již nepoužívají aktivně žádný indiánský jazyk a považují se za mestice. Analýza bude z tohoto zjištění i nadále vycházet. Autorka práce se domnívá, že původ je velmi důležitý pro následnou KAD. Díky tomu, že rozhovory probíhaly ve skupinách a anonymně, nebude tedy osobní údaj „jméno“ v žádné z částí práce uváděn. U každé z analyzovaných odpovědí bude uveden kód „indián“ či „mestic“, „pohlaví“ a „jazyk“, který je pro dotazovaného primární. Indián či mestic, toto označení bude vycházet z jazykového vybavení a také místa, kde dotazovaný bydlí. Autorka práce bude brát v úvahu i vyjádření samotného studenta.

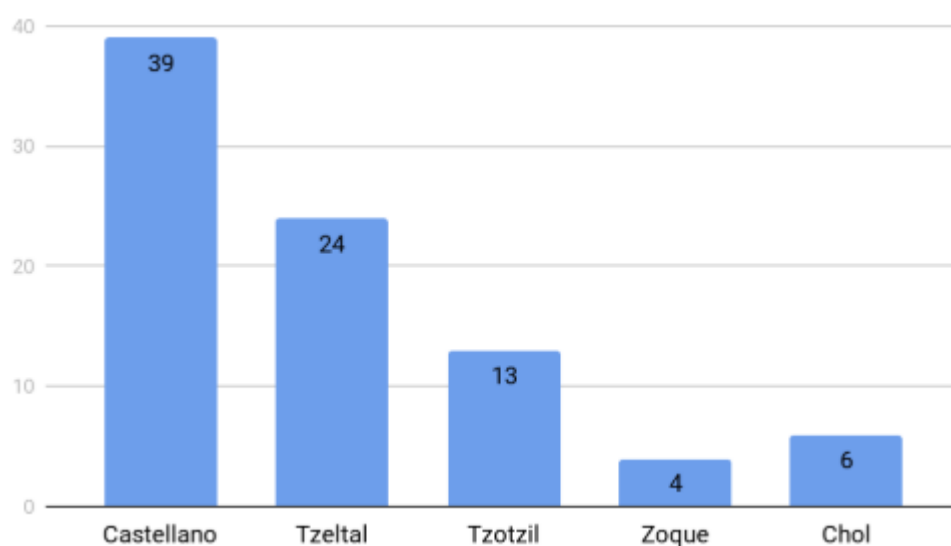
Následující graf slouží k lepší orientaci v odpovědích, které studenti poskytli na otázku ohledně místa jejich bydliště, z čehož je možné vyčíst, jestli jsou studenti z indiánských komunit či nikoliv. Označit studenta za mestice či indiána není možné jen na základě tohoto grafu, ale je potřeba přidat i jazykovou znalost (jazykové ukotvení rodiny). V kombinaci obou grafů může autorka k jednotlivým výpovědím přiřadit kód „indián“ či „mestic“. Z odpovědí tedy vyplynulo, že 47 studentů se považuje za člena

indiánské komunity (mluví jedním z indiánských jazyků a žije v jedné z indiánských komunit). Během terénní práce v Chiapasu autorka této práce naopak narazil na velké množství domorodých obyvatel, kteří naopak hovořili pouze španělsky i přes svůj domorodý původ. Toto zjištění, je v protikladu s tím, že 30% domorodců nemluví v Chiapasu španělsky, což může být zkresleno institucí, kde výzkum probíhal, a to byla interkulturní univerzita, neboli vzdělaní mladí lidé, na které působí snaha vlády o začlenění domorodého obyvatelstva do běžného globálního a konzumního světa.

Graf 1. Pocházíte z jiného místa než je San Cristobal de las Casas?

Zdroj: Rozhovory se studenty UNICH

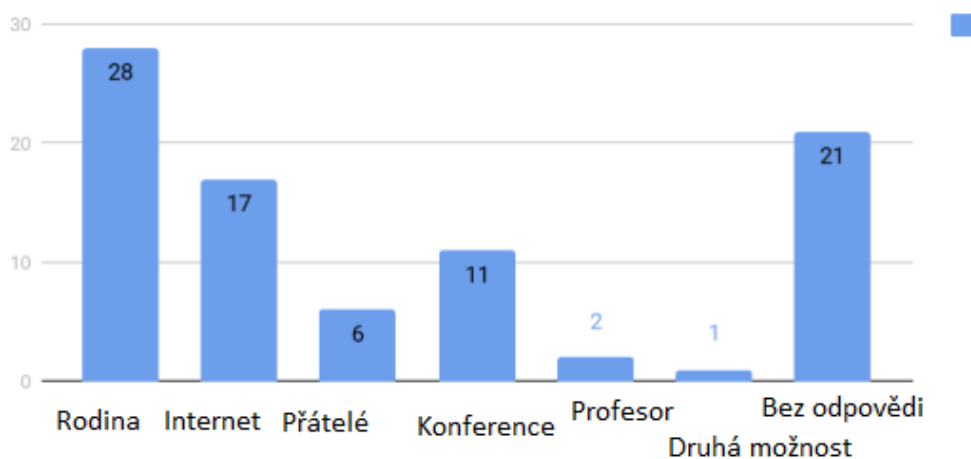
Graf 2. Jakým jazykem hovoříte?

Zdroj: Rozhovory se studenty UNICH

Další otázky, na které odpověděli všichni studenti, se týkají UNICH. Podle autorky odpovědi slouží k pochopení zainteresovanosti studentů, kteří nastoupili na tuto univerzitu, a zadruhé, proč si tuto univerzitu vůbec vybrali. Tato analýza je důležitá, protože vládní asimilace domorodých obyvatel je vedena přes IU. Pokud tedy vláda poskytne mladistvým z indiánských komunit možnost nastoupit na IU a oni ji využijí, je důležité zjistit, z jakého důvodu. Co je vede k tomu, aby se zapsali na IU? Více jak 34 studentů řeklo, že se o UNICH dozvěděli díky svým rodinným příslušníkům či přátelům. Na 28 studentů zapůsobila propagace IU, která probíhá jak na internetu, tak na různých konferencích či kampaních na středních školách. Z těchto odpovědí je možné vyčíst, že propagační taktika tohoto vzdělávacího modelu je funkční. Mladiství jsou ovlivňováni především z řad svých rodin, většinou mají na univerzitě některého ze sourozenců. Dochází tedy k tomu, co vláda předpokládala a plánovala. Ve svých oficiálních textech (například Casillas a Santini 2006) označuje jako svůj hlavní cíl návrat absolventů UNICH do svých indiánských (rodinných) komunit, kde má dojít k propagaci této IU. Následovat má neutuchající zájem o tuto IU. Veškeré tyto praktiky mají pomoci asimilovat indiánské mladistvé do konzumního globálního světa, dále má dojít k jejich pomalému vývoji a změně jejich světonázoru. Což samozřejmě není přímo v této publikaci uvedeno, pouze to nepřímě vyplývá z tohoto oficiálního spisu.

Pro lepší pochopení studentských motivací autorka práce položila všem stejnou otázku. „*Proč jste si zvolili UNICH a ne jinou univerzitu?*“ 24 dotázaných odpovědělo, že neměli jinou možnost a 35 uvedlo, že jejich důvodem byla univerzitní interkulturalita. Pokud budoucí studenti neměli jinou možnost volby, anebo to takto cítili, vládní taktika v tomto regionu velmi dobře funguje. Indiánské komunity jsou natolik ovlivněné tvrzením, že UNICH je jedinou univerzitou, která je pro indiány možná, že to i sami uvádějí ve svých výpovědích. UNICH pomáhá také taktika velmi levné univerzity bez přílišných poplatků a požadavků na středoškolské vzdělání či jinou akademickou přípravu. Pravdou zůstává, že většina indiánských studentů by nebyla přijata na běžnou veřejnou mexickou univerzitu, protože nemá dostatečné předběžné vzdělání. Což není jejich zaviněním, nýbrž nedostatečnými vzdělávacími službami v regionu (venkov Chiapasu), sociální exkluzí, chudobou, diskriminací, jazykovou kompatibilitou apod. Na soukromé univerzity exkluzivního rázu by tito studenti rovněž nedosáhli kvůli vysokým poplatkům.

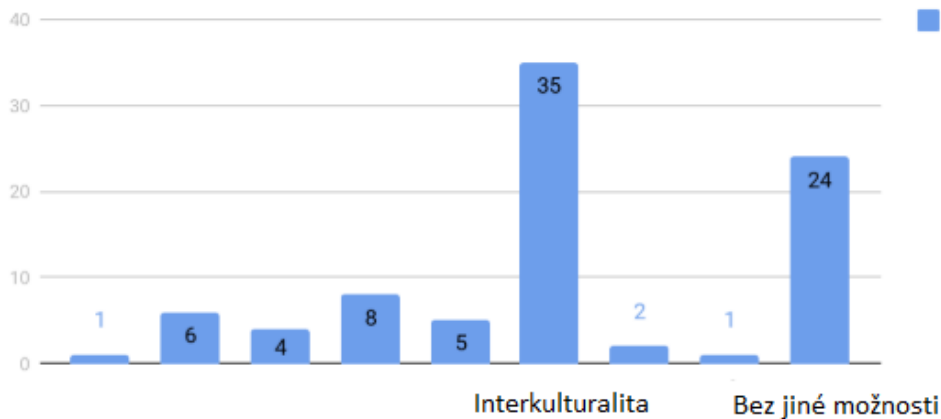
Zajímavé je také spojení obou grafů dohromady. Většina studentů, kteří odpověděli, že se dozvěděli o UNICH díky rodině, se pro tuto univerzitu rozhodli kvůli její interkulturní povaze,³⁷ což může poukazovat na silné působení „absolventů” na členy komunity, kteří jsou ovlivňováni pojmem „interkulturalita“ i přes to, že většinou nemají přílišné pojetí, co od tohoto slova očekávat. Většina studentů ve svých odpovědích mluví o interkulturalitě v kontextu ochrany indiánských tradic, jazyka a způsobu života. *„Zapatisté chtěli, aby se situace v Chiapasu vyvíjela pro indiány pozitivně, ale neměli příliš mnoho možností, proto vznikla interkulturní univerzita a interkulturalita.”* Takto odpověděla studentka indiánského původu a hovořící jazykem chol na otázku, jestli je mezi ideologiemi EZLN a UNICH nějaká podobnost. Studenti si často nejsou vědomi, co IU představuje, kdo ji založil a k čemu má reálně v chiapaské společnosti sloužit. Tyto nejasnosti ve studentském diskursu práce zkoumá na následujících stránkách.

Graf 3. Odkud jste se dozvěděli o UNICH?

Zdroj: Rozhovory se studenty UNICH

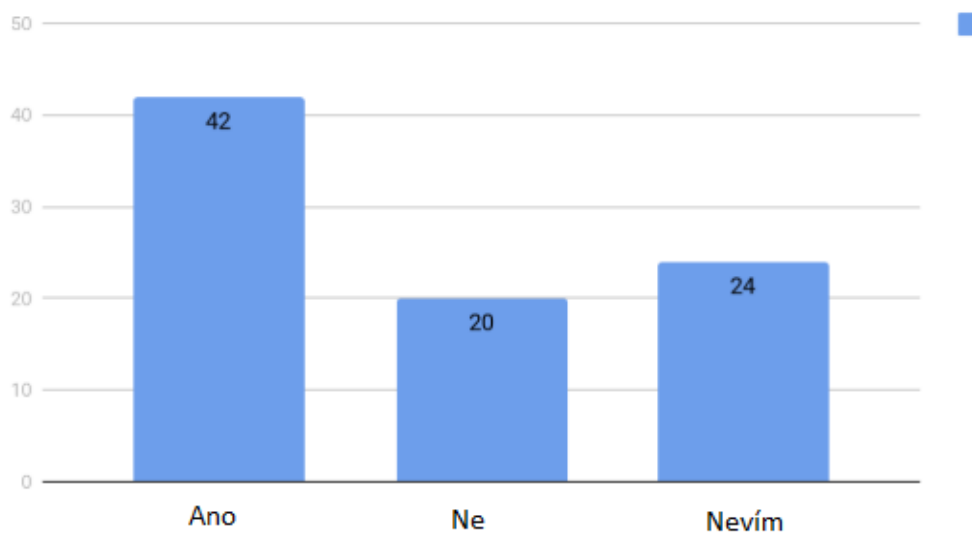
³⁷ Interkulturalita nemá žádnou souvislost s ideologií zapatismu, spíše reprezentuje oponenta v oblasti vzdělávání, protože zapatisté ve svých regionech řídí autonomní vzdělávací systém. Nicméně v očích několika absolventů Chiapasu byl projekt Interkulturní univerzity možný právě díky prostředí, které zapatisté začali budovat v Chiapasu prostřednictvím své výzvy k autonomii, a v tomto smyslu je výsledkem zapatistického boje (Erdősová 2015: 88-89).

Graf 4. Proč zrovna UNICH?

Zdroj: Rozhovory se studenty UNICH

Druhá část rozhovoru sloužila k pochopení, co si studenti myslí o UNICH a jak si vysvětlují její existenci a vliv na chiapaskou společnost. Přesně 42 studentů se vyjádřilo, že by neviděli problém, kdyby na UNICH studovali členové skupiny EZLN. Z čehož vyplývá, že pouze 20 studentů si je vědomo rozdílu či určitého konfliktu mezi těmito dvěma ideologiemi EZLN a UNICH. Na což se práce snažila v teoretické části poukázat a vysvětlit.

Graf 5. Myslíte si, že může na UNICH studovat člen skupiny EZLN?

Zdroj: Rozhovory se studenty UNICH

Velmi zajímavým zjištěním byl nepoměr mezi indiánskými studenty a mestici. Indiánští studenti byli spíše ti, kteří nevěřili, že by člen EZLN studoval na UNICH, naopak mestici většinou neviděli žádný problém. Příkladem je student, který byl indiánského původu a hovořil jazykem tzotzil. On označil tuto situaci jako nepříliš reálnou. Řekl, že by nejspíše členové EZLN neradi studovali na univerzitě, která je vedena vládou. Tato odpověď nám mimo jiné potvrzuje část pracovní hypotézy, a to že UNICH je vytvořena a sponzorována státem a hnutí EZLN je v přímém konfliktu s vládou. *„Je možné, že by nechtěl, protože zapatista nechce nic od vlády a ví, že tato univerzita závisí na vládě. Nemyslím si, že je pro ně tak snadné přijít a chtít tam studovat.“* Jak bylo výše jasné, indiánský student nevěří v možnost, že by zapatista studoval na UNICH, ale student neindiánského původu odpověděl: *„Samozřejmě“*. A tady je vidět naprostý protiklad mezi chápáním ideologické rozdílnosti studentem z indiánské komunity a mesticem. V odpovědích se ale vyskytovaly i určité nesrovnalosti. Jeden ze studentů indiánského původu mluvil o zapatistech jako o „nich“ a dost negativně hovořil o jejich čerpání financí. Z jeho výpovědi bylo zřejmé, že byl velmi ovlivněn svým okolím, a to především univerzitním prostředím a jeho členy. Znovu se nám tedy potvrzuje, že dochází k velmi intenzivní a „povedené“ asimilaci indiánských studentů, kteří jsou díky UNICH ovlivňováni, a jejich chápání je pomalu pozměňováno, aby lépe zapadalo do obrazu běžné mexické společnosti. *„Zapatismus hledal něco lepšího jako školy, čistou vodu, v době, kdy tam bylo toto hnutí. Přišlo mnoho národních i mezinárodních příznivců, ale my nevíme, kam tyto peníze šly, protože můžeme vidět, že nemají světlo, nemají vodu ani školy, pak se tedy ptám, kam všechny tyto peníze mizí? Jeden můj profesor mi řekl, že Marcos v Mexiku již není, ale je ve Spojených státech.“* Z této odpovědi je možné vyčíst, že student věří v dobré myšlenky a cíle zapatistického hnutí v jeho počátcích, ale díky okolí ztratil o EZLN dobré mínění. Nyní nevěří, že je EZLN prospěšnou a pozitivní organizací. Myslí si, že „oni“ jsou přežitou skupinou, která již nemá v Chiapasu využití a naopak pouze využívá svého v minulosti získaného vlivu a peněz.

Rozhovory se dále ubíraly v podobném duchu a další otázka se týkala taktéž EZLN a UNICH, konkrétně jestli existují nějaké podobnosti mezi těmito dvěma „ideologiemi“. Na tuto otázku nebyly odpovědi konzistentní, jako na předešlý dotaz. Nemůžeme říci, že indiáni odpovídají jinak, než mesticové. Je možné říci, že odpovědi byly namíchané, nezáleželo příliš na jejich původu. Předpokladem by mělo být, že kdo

odpověděl, že člen EZLN může studovat na UNICH, odpoví na tuto otázku pozitivně, ale to se ne vždy stalo. Student, který odpověděl, že bojovníci EZLN by mohli studovat na UNICH, na otázku, která se ptala na ideologickou podobnost, odpověděl opačně. Řekl, že si nemyslí, že jsou mezi těmito ideologiemi jakékoliv podobnosti. Můžeme u něj nalézt nesrovnalost v jeho odpovědích, které mohou souviset s předpokládaným nepochopením ideologického konfliktu v jedné části, ale v jiné otázce tento konflikt vidí velmi zřetelně a dokáže ho identifikovat. Tento příklad zmatenosti potvrzuje autorčin předpoklad, že studenti studující na UNICH nemají příliš velkou představu o konfliktu mezi interkulturalitou, kterou propaguje tato univerzita a zapatistickým bojem za indiánské obyvatelstvo. Jak diplomová práce v teoretické části naznačuje, začíná se tato skutečnost projevovat v reálném výzkumu. Neschopnost identifikovat konflikt, který probíhá mezi neoindigenismem, neboli vládní politikou, která dala vzniknout UNICH a zapatistickým hnutím působícím a bojujícím za práva chiapaských indiánů. Autorka práce ale nechce tvrdit, že se takové nesrovnalosti vyskytují u každého studenta. Velké množství z dotázaných naopak nevidí žádný konflikt, který se reálně vyskytuje. Větší část z těch, kteří odpověděli na první otázku pozitivně, na druhou otázku odpověděli, že EZLN a UNICH má například podobné cíle. Indiánská žena hovořící jazykem chol: „*Myslím si, že ano. Mají stejné ideje, důležité jsou pro ně indiánské kultury a indiánské jazyky nás všech.*” Naopak indiánka, která se k předešlé otázce nevyjádřila, na tuto otázku odpověděla negativně. „*Nemyslím si, protože by měli problém pracovat v týmu.*” Negativní vnímání zapatistického hnutí a jeho případného pracovního či studijního nasazení je velmi zajímavé. Můžeme předpokládat, že se takové myšlenky u studentů vyskytují, protože UNICH na ně silně působí. Důležité je v tomto případě zmínit, že studenti se ve většině případů narodili po roce 1994, tedy až po zapatistickém boji. Nemají tedy vlastní zkušenosti s tímto revolučním bojem, a proto vycházejí z informací, které se k nim dostaly, jak přes rodinné příslušníky, tak přes členy akademické obce. Musíme také brát v potaz, že mladí lidé jsou často velmi ovlivnitelní. Což je hlavní důvod, proč jsou asimilační taktiky vedeny proti mexickým mladistvým, kteří se nechají jednoduše napasovat do mexické vize společnosti a tuto vizi mohou dále šířit mezi další členy mexických indiánských komunit.

Autorka práce v návaznosti na zjištění častého nepochopení konfliktu mezi vládní univerzitou UNICH a skupinou EZLN chtěla zjistit, jestli mají studenti UNICH představu, kdo a co je skupina EZLN. Otázky se snažily osvětlit vztah studentů UNICH k tomuto guerillovému hnutí. První dvě otázky sloužily autorce spíše ke zjištění, jestli

mají studenti nějakou představu o EZLN. Pro práci je důležité, že 82 studentů z 86 někdy ve svém životě slyšelo o této skupině. Další otázka zněla, kdo zná nějaké základní ideje tohoto hnutí. Většina odpovědí se točila kolem hesla „*tierra y libertad*” anebo roku 1994. Příkladem může být indiánský student mluvící jazykem tzotzil: „*Jako motto mají země a svoboda. V roce 1994 zapatistické hnutí národního osvobození jde proti vládě. Vzhledem k tomu, že už byli dost otráveni tím, že byli diskriminováni, zbaveni svých území. Proto vznikla konfrontace mezi domorodými lidmi a vládou, pokud mohli osvobodit původní obyvatele.*”

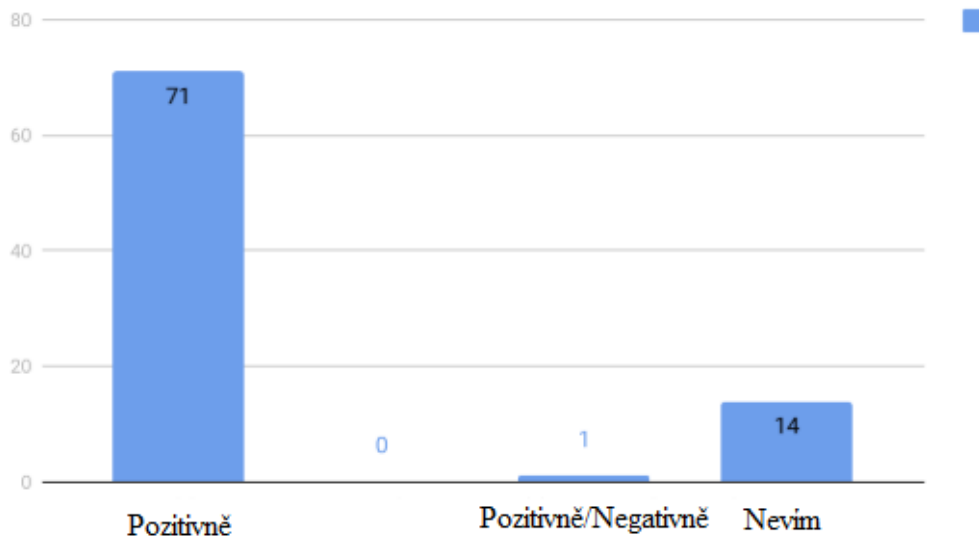
Ze zjištěných informací je možné vydedukovat, že studenti mají základní informace o EZLN. Žádná z odpovědí neobsahovala vlastní názor či jiný typ reakce. Studenti se vyjadřovali velmi podobně, jako při zkoušení, kdy nepotřebují o odpovědích hlouběji přemýšlet a jen opakuji, co se naučili během vyučování. Tento typ otázky byl zařazen hlavně z důvodu získání představy o informovanosti studentů.

Naopak následující otázka nám mohla přinést důležité zjištění, jak studenti vidí skupinou EZLN, zda pozitivně, či negativně. Otázka se tedy napřímo ptá na jejich názor ohledně této guerillové skupiny. Překvapivě všichni studenti, kteří se rozhodli na otázku odpovědět, zvolili možnost - pozitivně (konkrétně 71 studentů). Proč je to zvláštní a překvapivé? Autorka zde může vidět zvláštní kauzální případ, kdy studenti na přímou otázku ohledně EZLN odpověděli, že toto hnutí vnímají pozitivně, ale na otázky, které se nepřímo na toto téma vypytały, odpověděli negativně. „*Přišlo mnoho národních i mezinárodních příznivců, ale my nevíme, kam tyto peníze šly, protože můžeme vidět, že nemají světlo, nemají vodu ani školy, pak se tedy ptám, kam všechny tyto peníze mizí?*” Příkladem může být tento indiánský student, který na jednu z předešlých otázek odpověděl negativně, ale na dotaz, jak vidíte EZLN, řekl pozitivně. U tohoto studenta je možné vidět naplnění našeho předpokladu, že studenti UNICH budou zmateni a nebudou si vědomi rozporů či konfliktů.

Indiánská studentka hovořící jazykem tzotzil uvedla „*Zapatisté mobilizují proti vládě. Možná kvůli diskriminaci proti domorodým národům, jak uvedli moji kolegové. Protože zapatisté chtějí pro nás indiány stejná práva a né méně než mají oni.*” Z této výpovědi je možné vyčíst, že studentka indiánského původu si je svého domorodého původu vědoma. Mluví o ne-indiánech (mestic) jako o „nich” a o indiánech jako o „nás”. Proč tedy studuje na UNICH, která je sponzorovaná státem? Sama uvedla v předcházející otázce ohledně důvodu, proč studuje na UNICH, že neměla jinou možnost a o UNICH se prý dozvěděla od rodiny. Tato studentka je tedy velmi zajímavým

vzorkem, protože potvrzuje náš předpoklad, že dochází k asimilaci domorodých mladistvých pomocí rodinných příslušníků. Studenti cítí, že nemají jinou možnost jak dosáhnout vysokoškolského vzdělání a jejich sourozenci již na této univerzitě studují a jejich zkušenost ovlivňuje další členy jejich rodin či komunit.

Další odpověď ukazuje na nepochopení ideologického konfliktu mezi UNICH a EZLN. Student indiánského původu s jazykovou vybaveností nahuatl řekl „*Myslím, že z nich vzešlo něco pozitivního, například dohoda ze San Andrés v roce 1996, díky níž vznikly interkulturní univerzity.*“ IU nevznikly díky působení skupiny EZLN, protože EZLN bojovala proti vládě a jejímu omezování indiánských obyvatel. Tato guerillová skupina si žádala vzdělávací instituci pro indiánské obyvatele, ale požadovala, aby si oni sami mohli univerzitu založit a samostatně vést. Což se samozřejmě nestalo a místo toho došlo k vzniku IU, která slouží k asimilaci indiánských mladistvých do mexické společnosti, jak již bylo několikrát v práci uvedeno. Podobnou odpověď nalezneme u další indiánské studentky, která uvedla „*Myslím si, že zapatistické hnutí bylo velmi dobrým hnutím. Jak říkali moji společníci, v tomto regionu je mnoho diskriminace. Velké množství lidí z města, slyší náš dialekt a hned nás začnou diskriminovat, ale já nevím proč, myslím si, že jsme všichni stejní. Vidím, že tahle škola to nedělá, respektuje nás.*“ Již dříve jsme mohli vidět, že studenti vidí zapatisty velmi pozitivně a věří, že oni mohou za vznik IU. Tato studentka je ve své odpovědi evidentně zmatená, nebo spíše nechápe a nevidí ten ideologický konflikt, jako její další kolegové. Stále více se nám potvrzuje náš předpoklad, že studenti nevidí již zmíněný ideologický konflikt mezi UNICH a EZLN. A nechápou ani to, že EZLN nemůže UNICH podporovat či sdílet její ideje, protože jsou společně v rozporu.

Graf 6. Vidíte EZLN spíše pozitivně nebo negativně?

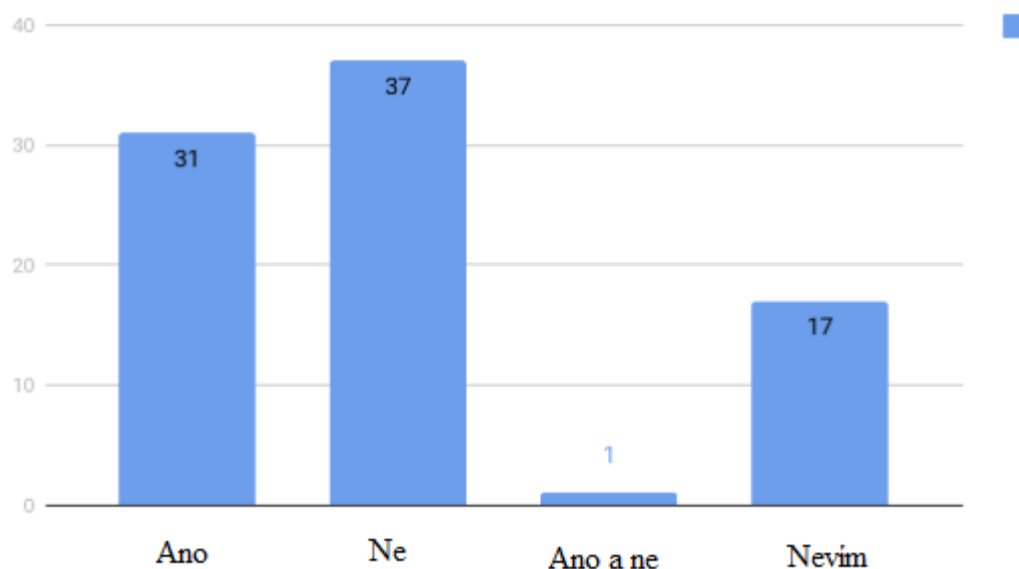
Zdroj: Rozhovory se studenty UNICH

Další část rozhovorů se zabývala otázkou osobních zkušeností studentů UNICH se zapatisty. Indiánských student mluvícím jazykem chol řekl „*Nemám osobní zkušenosti, ale slyšel jsem o zapatistech, kteří chtěli, aby indiáni měli lepší život, a to nejen lidé ve městě.*” Další indiánský student „*Právě během prvního ledna mi moji rodiče řekli, že můj otec mluvil konkrétně se zapatisty, aby se zeptali, co dělají. Po rozhovoru s nimi dorazil do domu a rozhodl se vrátit do své domovské vesnice ze strachu, ne ze strachu ze zapatistů, ale kvůli mexické armádě.*” Je logické, že studenti UNICH nemají věk na to, aby mohli být přítomni během zapatistické revoluce v roce 1994. Jediné jejich předpokládané zkušenosti mohly být po tomto období (tedy po revoluci), anebo zkušenosti jejich příbuzných, které se k nim donesly. Příkladem může být student hovořící jazykem chol, který slyšel vyprávění svých příbuzných o řádění členů vlády „*V komunitě Chanolu, který je blízko komunity Actenal, kde byl masakr. Moje rodina říká, že během povstání se schovali v horách a dokonce i někteří příbuzní, kteří nemohli uniknout, byli zabiti.*” Student neindiánského původu uvedl, že „*Moje máma byla v té době těhotná a říkala mi, že si pamatuje, jak armáda v noci pochodovala. Pak nastal velký masakr s mnoha zabitými. V té době vesničané bojovali s vládou tím, co měli po ruce, například s kopími, kameny a zbytečnými věcmi, ale vláda měla zbraně, takže došlo k obrovskému masakru.*” Všechny tyto příklady odpovědí nám poskytují obrázek o minulosti v Chiapasu. Všichni studenti, nejen indiánského původu,

vidí zapatistické hnutí v roce 1994 velmi pozitivně, naopak vládu vnímají negativně, často dokonce zmiňují masakry, za které byla vláda odpovědná. Takže rodinní příslušníci velkého množství studentů měli negativní zkušenost s vládou, ale i přesto podporují své děti, aby byli vládou ovlivňováni na státní IU. Znovu je tedy vidět, že indiánští obyvatelé Chiapasu jsou velmi jednoduše ovlivnitelní a nechají se manipulovat. Nechali se mimo jiné vmanipulovat do studia či podpory svých dětí ke studiu na IU a velké množství z nich věří, že je IU univerzitou, kterou na popud zapatistického hnutí vláda vybudovala.

V poslední části rozhovoru se autorka práce ptala na to, zda jsou otázky ohledně zapatistického hnutí delikátní. Tedy jsou-li tyto otázky běžně probíraným tématem, anebo je lepší o těchto věcech na veřejnosti nemluvit. Studenti byli v této otázce nerozhodní, někteří uvedli, že ano a někteří delikátnost tohoto tématu odmítli. Ti co si mysleli, že je toto téma jako každé jiné většinou uvedli, že *„Pro některé lidi jsou delikátní, ale pro osoby, které již znáte, je jednodušší o nich mluvit.”* Student z jazykové skupiny tzeltal tedy věří, že je možné mluvit o zapatistech jen s blízkými, ale jinak jsou tato témata delikátní. *„Pro nás studenty nejsou delikátní, ale pokud půjdeme za domorodými lidmi, pokud mají nějaké zkušenosti, tak je toto téma delikátní.”* Tento student je také indiánského původu, ale věří, že otázka zapatismu není pro studenty UNICH delikátní. Z čehož můžeme vyčíst, že se již necítí nijak ovlivněn touto minulostí. Tato skutečnost tedy může naznačovat, že se již student necítí jako člen indiánské komunity, či všichni studenti, kteří jsou na UNICH, nejsou běžnými indiány, ale nějakým způsobem vybočují. Tento student je indiánského původu, ale mluví o indiánech jako o nich, tedy již se za běžného indiána nepovažuje. A naopak vidí studenty jako nově vzniklou skupinu indiánských mladistvých, kteří již do tradiční indiánské představy nezapadají. Tato odpověď je dalším příkladem asimilace mexických indiánských studentů. Další odpověď zněla *„Prostým faktem zůstává, že mluvit o zapatistech je delikátní a lidé se bojí.”* S touto odpovědí přišla studentka neindiánského původu, ona tedy věří, že je toto téma delikátní. Zajímavé je zmínění skutečnosti, že se lidé bojí o těchto tématech mluvit. Další studenti uvedli (32 studentů), že je toto téma delikátní. *„Ano, protože za vším je obrovská politická aktivita. Nikdy nebojoval ve prospěch původních obyvatel, jen mluvení o válce a mrtvých je komplikované a delikátní.”* Další indiánský student měl podobný názor *„Ano, protože politici toto hnutí nerespektují. Například starostové, kteří vládnou komunitám, využívají půdu tak, aby mohli vydělávat co nejvíce, zatímco lidé, kteří tam skutečně žijí,*

nemají skoro žádný zisk. Proto je třeba, aby fungovalo toto hnutí, protože neexistuje žádná rovnost.” Tato studentka indiánského původu má velmi negativní pohled na mexický systém či konkrétně chiapaskou vládu. Tento dotaz nám ukázal, že velké množství studentů si myslí, že není příliš bezpečné mluvit o věcech ohledně zapatistického hnutí a pokud nevidí problém o tomto tématu komunikovat, většinou uvádějí, že je rozdíl podle toho s kým o tématu hovoříme. Na tuto otázku navazuje otázka následující, která se ptá, jestli mohou studenti toto téma probírat se svými spolužáky a učiteli na UNICH.

Graf 7. Je toto téma delikátní?

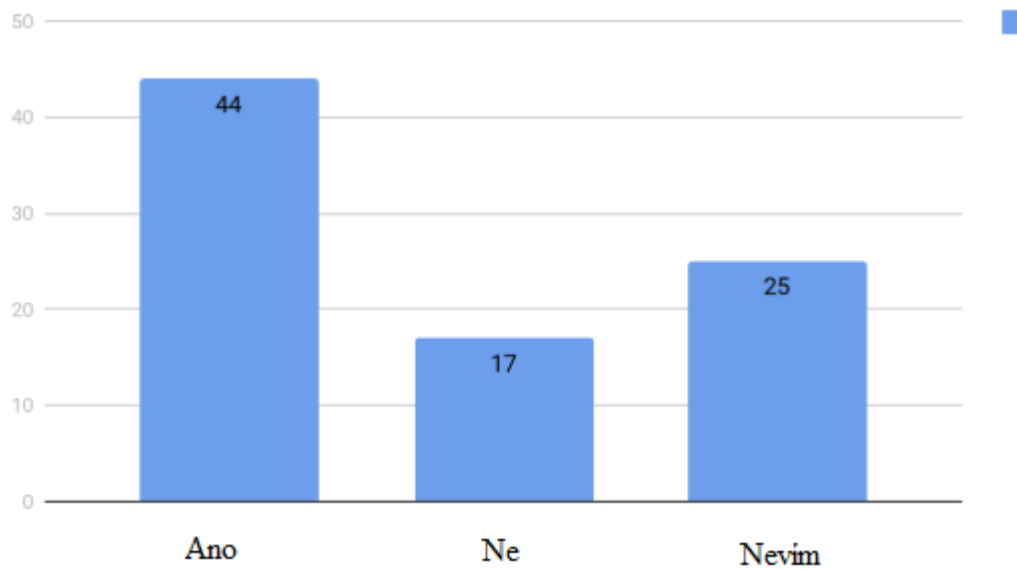
Zdroj: Rozhovory se studenty UNICH

Z našeho vzorku studentů jich 44 odpovědělo, že mohou o tomto tématu hovořit se spolužáky a členy akademické obce UNICH. Z čehož vyplývá, že někteří studenti, kteří v předcházející otázce odpověděli, že je otázka delikátní se domnívají, že o tomto tématu mohou hovořit na půdě UNICH. Důležité je také uvést, že 25 studentů na tento dotaz odmítlo odpovědět, což je celkem vysoké číslo. O delikátnosti odmítlo hovořit 17 studentů.

Samozřejmě již na začátku této části práce autorka uvedla, že velké množství studentů bylo velmi nesvých z odpovídání na naše otázky. Jedním z důvodů byla jejich jazyková vybavenost, ale objevuje se také předpoklad, že někteří studenti byli velmi nesmělí (necítili se dobře mezi svými vrstevníky, necítili se jako součást skupiny atd.). Proto není možné říci, že kdo na tento dotaz neodpověděl, měl automaticky strach z

možné reakce okolí, ale mohli tam působit i jiné okolnosti. Minimálně můžeme říct, že 17 studentů pociťuje strach hovořit o zapatistickém hnutí na území školy. Na tuto otázku odpověděla mimo jiné i žena indiánského původu „*S učiteli ano. Mluvila jsem s učitelem a učitelé mají mnoho informací a také nejsou zcela kritičtí k tomuto tématu.*” Další indiánský student uvedl, že „*Ano, ale jsou tu učitelé, kteří tomu nerozumí a i studenti, kteří tomu nerozumí. Například vím, že s učitelem jazyka a kultury o tom můžu mluvit. A pak tu jsou učitelé, kteří o tomto problému nevědí a špatně ho vykládají.*“ Další indiánský student odpověděl velmi podobně. „*Ano, samozřejmě, protože je součástí celku, který nás obklopuje, předchází a za který jsme formováni.*”

Následující studentka je neindiánského původu a ve své odpovědi poukazovala na interkulturalitu. „*Ano, protože tato univerzita je interkulturní a můžeme mluvit o těchto věcech.*” Tato studentka o interkulturalitě hovořila i ve svých dřívějších odpovědích, například v otázce, proč si zvolila konkrétně tuto univerzitu. Autorka se tedy ptá, proč studentka, která nemá indiánský background, mluví o interkulturalitě jako o hlavním důvodu, proč na univerzitu nastoupila a proč o věcech ohledně zapatismu může hovořit se svými spolužáky a učiteli? Odpovědí může být silná propagace IU, která v regionu působí na mladistvé obyvatele. Porovnání tohoto zajímavého jevu, kdy mestic mluví o interkulturalitě jako o důvodu nástupu na tuto univerzitu, ale většina studentů indiánského původu zmiňuje hlavní důvod pro volbu IU nemožnost jiné volby. Tato kauzalita poukazuje na vývoj chápání mladistvých v tomto regionu. Autorka předpokládala, že velké množství studentů bude mluvit o IU jako o jediné možnosti, jak získat vysokoškolské vzdělání či jako o nejlevnější a nejbližší variantě. Naopak neočekávala, že mesticové budou tuto univerzitu volit, protože je interkulturní.

Graf 8. Můžete se o tomto tématu bavit se svými spolužáky a učiteli?

Zdroj: Rozhovory se studenty UNICH

ZÁVĚR

Tématem této diplomové práce byla analýza konfliktu mezi mexickou vládou a hnutím EZLN ve státě Chiapas prostřednictvím svědectví studentů chiapaské UNICH. Metodologie se zakládá na kritické diskursivní analýze holandského sociologa a politologa van Dijka. Pro popis konfliktu práce využívala teoretický koncept Kennetha E. Bouldinga, který se zabývá popisem a vysvětlením konfliktu. Zmíněný konflikt vypukl ve státě Chiapas, konkrétně 1. ledna 1994. Zapatistické hnutí můžeme nazvat jako aktivní guerillovou skupinou působící na území Chiapasu do dnešních dní. Jak již bylo řečeno, od roku 1994 došlo k otevřené eskalaci násilí. Konflikt nebyl doposud úspěšně vyřešen. Práce se konkrétně ve své teoretické části zaměřila na popis průběhu konfliktního cyklu.

Diplomová práce byla rozdělena do čtyř hlavních kapitol a dvou částí. První část práce byla teoretického rázu a skládala se ze dvou kapitol. Zapatistické hnutí z pozice teorie konfliktu, což je název první kapitoly, která sloužila k bližšímu pochopení chiapaského regionu a hlavně konfliktního cyklu, který započal v roce 1994 a dodnes nebyl reálně ukončen. Druhá kapitola se skládala z modelu Interkulturní univerzity a její bližšího představení. Praktická část diplomové práce představovala metodologii postupu rozhovorů a analýzy získaných odpovědí. Další důležitou součástí bylo představení teorie kritického diskursu podle van Dijka. Následně došlo k samotné analýze rozhovorů s 86 studenty UNICH v Chiapasu. Veškeré informace pro danou analýzu byly získány během fokusních rozhovorů se studenty IU v Chiapasu na podzim 2017 a na jaře 2018. Pro tento účel autorka práce vytvořila sérii otázek, které byly aktivně pokládány studentům této univerzity. Vzorek studentů byl namixován z mužů a žen, mesticů a indiánů. Pro autorku práce nebyl důležitý věk, pohlaví či studijní zařazení. Během rozhovorů se autorka dotazovala na místo, odkud student pochází a jeho jazykovou vybavenost. Z čehož během své analýzy čerpala a využívala tyto informace jako své základní proměnné.

Metoda fokusních rozhovorů byla zvolena z několika důvodů. Prvním z ryze praktických důvodů byl časový, autorka práce měla jen omezenou dobu na získání co největšího množství odpovědí. Výzkum provázely i byrokratické skrupule, kdy došlo k velké prodlevě od příjezdu do San Cristobal a započnutí rozhovorů se studenty IU. Nejdříve bylo nutné získat povolení a poté nám byly studentské skupiny přímo vybrány. Vzhledem k těmto okolnostem nebylo možné selektivně stanovit charakteristiky

mladých lidí. Nicméně tato okolnost nebyla pro výzkum problémem, neboť se podařilo zachovat klíčovou proměnnou „kulturní identita“ čili rozdělení vzorku na osoby, jež se považují za členy indiánských etnik a na mestice. Více jak polovina z dotázaných bylo indiánského původu (47 studentů z 86). Další důvod pro zvolení fokusních skupin vycházel z možnosti případně využít reakce mezi účastníky rozhovoru. Díky fokusním skupinám se velmi rychle odbourala počáteční bariéra mezi autorkou práce a studenty UNICH. Musíme podotknout, že největším problémem během našich rozhovorů byla jazyková bariéra, anebo nervozita studentů.

První výzkumný záměr měl za úkol analyzovat studentské pohledy na vzdělávací model Interkulturní univerzity a jeho roli v mexické společnosti. Vycházeli jsme z předpokladu, že Interkulturní univerzita nebude pravděpodobně jen výchovnou a vzdělávací institucí, ale také bude mít specifickou ideologickou a politickou funkci, a že tato realita se odrazí v koncepci interkulturního vzdělávání, kterou mexický stát prosazuje a model nabízí především původním obyvatelům (indiánům). „*Proč IU dokázala ovlivnit tak velké množství indiánských mladistvých*“ Jeden z možných důvodů je, že indiáni nemají dostatečné finanční prostředky na dojíždění do vzdálenějších míst, ale hlavním důvodem zůstává jejich nedostatečné středoškolské vzdělání. Pokud nenavštěvovali kvalitní střední školy, nemají možnost se dostat na lepší univerzitu. Neoplývají požadovanými znalostmi, které by měli prokázat během vstupních testů. Proto, je IU často jejich jedinou možností na vysokoškolské vzdělání. Hlavním cílem univerzity je rozvoj indiánských komunit a dosáhnout společnosti, kde by indiánská a globalizovaná kultura byla rovnocenná. K čemuž má dojít ve jménu interkulturality. Studenti UNICH mají své nově získané životní postoje šířit mezi ostatní ve své komunitě a tím dosáhnout k již zmíněné rovnosti ve společnosti.

Autorka práce se snažila poukázat na praktiky federální vlády, která se snaží o asimilaci domorodých obyvatel do moderního světa. Systém IU v Mexiku vychází ze systému interkulturního vzdělávání, který byl sestaven a sepsán institucemi a neindiánskými aktéry a indiánské komunity se na něm nijak významně nepodílely. Z čehož vychází, že systém výuky odpovídá běžnému západnímu vzdělávacímu modelu, nikoliv představám či požadavkům indiánských národů.

V modelu IU panuje selektivní přístup k domorodé kultuře, což je přesný příklad státního vměšování do života indiánských obyvatel. Autonomie nikdy reálně neexistoval, i přes to že jim byla přislíbena v článku 2 mexické ústavy. Deklarovaná práva, jako možnost založení vlastní vzdělávací instituce, politických institucí a další,

nebyla naplněna. Vzdělávací instituce tedy vznikla, ale byla sestavena vládnoucí elitou a nikoliv indiány. Reálným hlavním úkolem IU je pomoci indiánům zařadit se do moderního světa a udělat z nich běžné produktivní Mexičany, což by ale v budoucnosti vedlo k transformaci celých komunit a k vytvoření jednotné mexické společnosti bez větších kulturních rozdílů. Což je možné jinými slovy nazvat jako asimilace indiánských obyvatel do konzumní společnosti a změnu jejich specifického světového názoru, který je založen na biocentrickém a holistickém vnímání světa a kolektivním pojetí lidské existence, a do kterého nepatří individualismus, osobní prospěch, soutěž, zisk apod. Na této teorii je postavený neoliberální podnikatelský model.

Druhý výzkumný záměr měl za cíl analyzovat stupně propojení a osobní zkušenosti konkrétních studentů se skupinou EZLN operující v regionu a položit tento vztah do kontextu s UNICH.

V průběhu rozhovorů nám postoj studentů k otázkám osvětlil jejich pohled na konflikt mezi vládou a guerillovou skupinou EZLN a především na konflikt mezi UNICH a EZLN. Většina studentů působila velmi pevně ve svých odpovědích, které se týkaly UNICH a jejich hlavních cílů. Autorka ale zjistila jejich nepochopení základních ideologických poloh EZLN a UNICH či IU, které jsou v přímém rozporu. Příklady studentů, kteří odpověděli ano na otázku jestli EZLN sdílí podobné principy a cíle s UNICH, se objevovaly po málu. Většina studentů si nebyla jistá či odpověděli ne. Pokud se již rozhodli zvolit odpověď ano. Důvod, který studenti uvedli, byla interkulturalita. Tento pojem znamená určitou interakci mezi skupinami z různých kultur. Interkulturalita nebyla vytvořena indiánskými komunitami, je to označení, které je používáno vládními elitami. Důležité je zmínit, že na vzniku IU se indiáni nepodíleli a IU je vládou především využívána jako prostředek k jejich asimilaci. Pokud tedy hovoří o pojmu interkulturalita jako o něčem, co EZLN a UNICH sdílejí, nemají představu o ideologickém zakotvení těchto dvou entit. Důležité je vysvětlit opakující se slovo asimilace. V dnešní době se v Mexiku již slovo asimilace (pro tento typ aktivity) nepoužívá, je nahrazen spojením „rozvoj domorodých národů“. Tato změna vychází z neoindigenismu, který zachovává starý paternalistický a pomocný postoj, který byl již využíván během indigenismu. Na indiánské komunity se pohlíží jako na marginalizované entity a nikoli jako na kulturně autonomní subjekty schopné kompatibilního fungování v rámci moderní civilizace. Neoindigenismus je tedy

teoretická koncepce, která dala vzniknout interkulturní univerzitě, neboli modernímu asimilačnímu prostředí či instituci.

Nejen v otázce ohledně společných rysů můžeme vidět nepochopení obou konceptů či nepochopení jejich vzájemného konfliktního postavení. Na otázku, jestli může člen EZLN studovat na UNICH, odpovědělo 42 studentů kladně. Proč by člen guerillové skupiny, která se přímo vymezuje proti vládě, chtěl studovat na univerzitě, která primárně slouží k ovlivňování indiánských mladistvých a přesvědčuje je o jejich potřebě budování nového moderního indiánského světa? Studenti jednoduše tento konflikt nepozorují, jsou velmi ovlivněni univerzitní rétorikou. Velmi zajímavou kauzalitou ale zůstává fakt, že velmi pozitivně pohlíží na hnutí EZLN. Konkrétně 71 studentů označilo toto hnutí jako velmi dobré a věří, že indiánským obyvatelům velmi pomohli. Někdy se objevily i odpovědi, že oni jsou důvodem vzniku IU. Což je znovu protiklad k realitě.

Zajímavým zjištěním bylo také porovnání odpovědí indiánských studentů a mesticů na otázku, jestli mohou o EZLN volně hovořit se svými kolegy a učiteli. Většinou mesticové odpověděli, že ano, ale student indiánského původu se k otázce odmítl vyjádřit nebo odpověděl, že spíše ne. Na otázku, jestli tento typ dotazů vidí jako delikátní, 31 studentů odpovědělo, že ano a 37, že ne. Znovu zde bylo zajímavé vyjádření, že jde o to, s kým toto téma probíráte. Pokud se studentem UNICH, anebo indiáni mezi sebou (člen rodiny, přátelé), tak to není delikátní téma, ale pokud s indiánským občanem (který má často vlastní zkušenosti), tak to pro něj může být nepříjemný dotaz.

Autorka mimo jiné zjišťovala, jestli se studenti UNICH považují za indiány a pojmem indián se nazývají. Zajímavé zjištění, že žádný ze studentů se přímo nevyjádřil „jsem indián“, ale pomocí teorie AKD bylo možné zjistit, že většina indiánů (hovořící jedním z indiánských jazyků) mluvila o indiánech jako o „nás“ a vládu (především v otázkách ohledně minulosti - zapatistický konflikt) jako „oni“. Což nás zase přivádí k otázce, pokud jsou proti vládě ve svých odpovědích, proč studují na univerzitě, která je vytvořena a sponzorována vládou. Na tuto otázku odpovědělo 35 studentů, že jejich hlavní důvod volby IU byla interkulturalita, anebo nemožnost jiné volby, konkrétně ve 24 případech.

Autorka se snažila získat i některé zkušenosti se skupinou EZLN, většina studentů žádnou konkrétní zkušenost neměla, často vyprávěli příběhy, které slyšeli od svých blízkých či členů komunity. Všechny popisy daných situací měly stejný mustr,

vláda byla za negativního aktéra, který diskriminoval či útočil na indiánské obyvatele a zapatistické hnutí bylo popisováno jako určitý hrdina. Pomohl navrátit půdu původním obyvatelům, omezil diskriminaci a bojoval za práva indiánských občanů. Indiánský student uvedl: „*Nemám osobní zkušenosti, ale slyšel jsem o zapatistech, kteří chtěli, aby indiáni měli lepší život, a to nejen lidé ve městě.*” Další indiánský student: „*Právě během prvního ledna mi moji rodiče řekli, že můj otec mluvil konkrétně se zapatisty, aby se zeptali, co dělají. Po rozhovoru s nimi dorazil do domu a rozhodl se vrátit do své domovské vesnice ze strachu, ne ze strachu ze zapatistů, ale kvůli mexické armádě.*” Na těchto konkrétních příkladech, můžeme vidět, že studenti v tomto konfliktu považují vládu za velmi negativního hráče. Naopak EZLN je vyzdvihována za svoji snahu dosáhnout lepšího života pro indiánské obyvatele.

Pracovní hypotéza zněla: UNICH je vytvořena a sponzorována státem a hnutí EZLN nehrálo a nehraje ve formulaci a správě tohoto vzdělávacího modelu žádnou roli, neboť je v přímém konfliktu s vládou. Autorka práce se domnívala, že studenti UNICH si nebudou v plné šíři vědomi tohoto ideologického konfliktu, promítajícího se v interkulturním sektoru mexického vzdělávacího systému, a budou na něj ve svém osobním diskursu nahlížet spíše z pozice své autobiografické každodenní reality. Což se několikrát potvrdilo, můžeme tedy říci, že byl předpoklad naplněn. Studenti ve svých odpovědích často uváděli, například že EZLN stojí za vznikem interkulturní univerzity. Student indiánského původu řekl: „*Myslím, že z nich vzešlo něco pozitivního, například dohoda ze San Andrés v roce 1996, díky níž vznikly interkulturní univerzity.*“ IU nevznikly díky působení skupiny EZLN, protože EZLN bojovala proti vládě a jejímu omezování indiánských obyvatel. IU slouží k asimilaci indiánských mladistvých do mexické společnosti a EZLN se na jejím vzniku nepodílela.

Důležité je zmínit, že EZLN opravdu požadovala vznik určitého vzdělávacího modelu, který by byl přizpůsoben požadavkům chiapaských indiánů. Vláda tedy díky tlaku společnosti vytvořila model univerzity, který měl být specifický pro požadavky indiánských mladistvých, ale v žádném případě nebyl tím, co si zapatisté představovali. Skupina EZLN požadovala univerzitu, která vznikne v chiapaském regionu, ale bude přizpůsobena indiánům a nebude zde běžné vyučování západního typu s učiteli, kteří nemluví domorodým jazykem. Z čehož můžeme vydedukovat, že IU není v žádném ohledu ideálním modelem pro indiánskou populaci. Cílem této univerzity je studenty připravit k životu v mexické společnosti a poskytnout jim možnosti, aby byli jejími aktivními a produktivními členy. IU předpokládá, že studenti své získané zkušenosti

budou šířit dále mezi členy svých komunit a pomohou je tím transformovat zejména prostřednictvím ekonomického rozvoje. Univerzita slouží k nastartování tohoto transformačního procesu skrze poskytování „kvalitního“ vzdělávání západního typu. IU se snaží pomoci svým studentům dosáhnout takového vzdělání a jazykové vybavenosti, která jim pomůže se prosadit na novém trhu práce a vymaže rozdíly, které by mohly vést k jejich diskriminaci. To vše povede k evoluci a konsolidaci indiánských komunit, které budou moci čerpat výhod moderního světa. Studenti z indiánských komunit jsou vyloučeni z běžného vzdělávacího modelu (nemají finanční prostředky, předchozí vzdělání atd.), proto bylo nezbytné, aby vznikla univerzita, která bude spojovat kulturní bohatství svých studentů s moderním vzdělávacím systémem.

Toto téma by si zasloužilo další intenzivní výzkum. Autorka diplomové práce navrhuje další rozpracování tohoto tématu, které není v českém akademickém prostředí běžným jevem. Považuje tuto práci jako startovací můstek pro další ještě více hloubkové analýzy, které by probíhaly se studenty UNICH v rozsáhlejší časovém období s větším vzorkem respondentů. Tato práce slouží jako mustr pro další výzkumné aktivity v tomto regionu. Případný výzkum by se mohl týkat všudypřítomných asimilačních snah IU, které ovlivňují indiánské studenty a jejich chápání reality, případně chápání jejich vlastní identity.

ZDROJE

LITERATURA

Baronnet, Bruno, Mora Bayo, Mariana, Stahler-Sholk, Richard. 2011. *Luchas „muy otras“*. *Zapatismo y autonomía en las comunidades indígenas de Chiapas*. Ciudad de México: UNACH.

Barša, Pavel. 1999. *Politická teorie multikulturalismu*. Praha: Kosmas, 7.

Boulding, E. Kenneth. 1962. *Conflict and Defense*. New York: Harper and Brothers.

Casillas Muñoz, María de Lourdes, Santini Villar, Laura. 2006. *Universidad Intercultural Modelo Educativo*. Ciudad de México: CGEIB.

Castellanos, Laura. 2008. *México armado 1943-1981*. Ciudad de México.: Ediciones Era.

Collier, George Allen. 1994. *Basta! Land and the Zapatista Rebellion in Chiapas*. Oakland. Institute for Food and Development Policy.

Contreras García, Irma. 2001. *Las etnias del Estado de Chiapas: castellanización y bibliografías*. Ciudad de México: Universidad Nacional Autónoma de México.

Dijk, Teun A. van. 1998. *Ideology: A Multidisciplinary Approach*. London: SAGE.

Dijk, Teun A. van. 2006. *Discourse and Manipulation*. London: SAGE.

Erdösová, Zuzana, Juárez Toledo, Rafael. 2017. „Naciones de bienestar, desarrollo y Buen Vivir. Aproximaciones discursivas en las Universidades Interculturales de Chiapas y el Estado de México.“ *Revista de Ciencias Sociales e Historia* 1, č. 2, 209-223.

Erdösová, Zuzana. 2015a. *La Universidad Intercultural como un Fenómeno multidimensional: una Perspectiva desde México*. Toluca: Universidad Autónoma del Estado de México, Facultad de Humanidades, Estudios Latinoamericanos. Dizertační práce.

Erdösová, Zuzana. 2015b. *Rethinking the Borders in Latin America and the Clash of Social Imaginaries. The Impact of Intercultural Universities on Indigenous Autonomy*. Toluca: Universidad Autónoma del Estado de México.

Escalante Gonzalbo, García Martínez, Bernardo, Zoraida Vázquez et al. 2004. *Nueva historia mínima de México*. Ciudad de México: El Colegio de México.

EZLN. 1994. *Primera declaración de la Selva Lacandona*. Dostupné na: <https://enlacezapatista.ezln.org.mx/1994/01/01/primera-declaracion-de-la-selva-lacandona/> (25.4.2019).

EZLN. 1996. *Crónicas intergalácticas EZLN*. San Cristobal de las Casas: EZLN.

Gadea, Carlos A. 2004. *Acciones colectivas y modernidad global: el movimiento neozapatista*. Toluca: UAEMEX.

Fuentes, Carlos. 1994. „Chiapas: Latin America's First Post-Communist Rebellion.“ *New Perspektiv Quartely* 11, č. 2.

Gamio, Manuel. 1922. *La población del valle de Teotihuacán*. Ciudad de México: Secretary of Public Education.

Garfías, M. Luis. 1991. *La Revolución Mexicana*. Ciudad de México: Panorama Editorial.

Gobierno de México. 1992. *Marco Legal Agrario: Artículo 27 constitucional*. Dostupné na: <http://www.pa.gob.mx/publica/pa07ba.htm> (25.4.2019).

Gobierno de México. 2001. *La Constitución Mexicana*. Dostupné na: http://www.diputados.gob.mx/LeyesBiblio/ref/cpeum_art.htm (25.4.2019).

Gobierno de México. 2015. Constitución de los Estados Unidos Mexicanos. Dostupné na: <http://www.ordenjuridico.gob.mx/Constitucion/cn16.pdf> (25.4.2019).

Gobierno de México. 2017. *Emiliano Zapata: a 107 años de conmemorar el inicio de la Revolución Mexicana*. Dostupné na: <https://www.gob.mx/siap/articulos/emiliano-zapata-a-107-anos-de-conmemorar-el-inicio-de-la-revolucion-mexicana?idiom=es> (25.4.2019).

Bastini Gómez, José. 2010. La experiencia educativa intercultural en la UNICH. Toluca: UNICH.

Bastini Gómez, José, Moguel Viveros, Reyna. 2011. „Exclusión e Inclusión en el Modelo de Educación Superior Intercultural: El Caso de la Universidad Intercultural de Chiapas.“ *Signos Lingüísticos*, č. 12/13, 23-56.

Gutierrez Chong. 2003. La autonomía y la resolución de conflictos étnicos : los acuerdos de San Andrés Larráinzar. Ciudad de México: Nueva Antropología.

Harvey, David. 2005. *O Neoliberalismo historia e implicacoes*. Oxford: Oxford University Press, 2.

Hidalgo, Margarita. 2006. *Mexican Indigenous Languages at the Dawn of the Twenty-first century*. Berlin, New York: Mout de Gruyter, 110.

INEGI. 1993. *Chiapas. Hablantes de lengua indígena*. Aguascalientes: INEGI.

Kašpar, Oldřich. 2009. *Dějiny Mexika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Korsbaek, Leif, Sámano Rentería, Miguel Angel. 2007. „El indigenismo en México: Antecedentes y Actualidad.“ *Ra Ximhai* 3, č. 1. Mochichahui: Universidad Autónoma Indígena de México.

Korsbaek, Lief, Sámano Rentería, Miguel Ángel. 2007. "El Indigenismo en México: Antecedentes y actualidad", *Ra Ximhai* 3, č. 1, 203.

La prensa. 2004. Guerra sucia: la faz oscura de México. 34.4.2004. Dostupné na: <https://www.laprensa.com.ni/2004/04/24/internacionales/914230-guerra-sucia-la-faz-oscura-de-mxico> (24.4.2019).

Lombardo Toledano, Vicente. 2006. *Benito Juárez: El tiempo agiganta su figura*. Villahermosa: Univ. J. Autónoma de Tabasco.

Lukášová, Růžena, Nový, Ivan et al. 2004. *Organizační kultura: od sdílených hodnot a cílů k vyšší výkonnosti podniku*. Praha: Grada.

Mácha, Přemysl. 2003. *Plamínek v horách, požár v nížině. Indiánské povstání v mexickém Chiapasu*. Brno: Doplněk.

Polišenský, Josef et al. 1979. *Dějiny Latinské Ameriky*. Praha: Svoboda, 400-415.

Radio Zapatista. 2018. *Declaration from the Second National Assembly of the National Indigenous Congress and the Indigenous Governing Council*. Dostupné na: <https://radiozapatista.org/?p=28587&lang=en> (25.4.2019).

Ross, John. 1994. *Rebellion from the Roots: Indian Uprising in Chiapas*. Monroe: Common Courage Press.

Sartori, Giovanni. 2005. *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci. Esej o multietnické společnosti*. Praha: Dokořán, 10.

Secretaría de Educación Pública. 2017. *¿Sabes qué realiza la Coordinación General de Educación Intercultural y Bilingüe? Conócela*. Dostupné na: <https://www.gob.mx/sep/articulos/sabes-que-realiza-la-coordinacion-general-de-educacion-intercultural-y-bilingue-conocela> (25.4.2019).

Stavenhagen, Rudolfo. 1970. „Marginalidad, participación y estructura agraria en América Latina.“ *Demografía y economía* 4, č. 3, 227-228.

Vasconcelos, Jose. 1925. *La Raza Cosmica*. Mexico City: Espasa Calpe SA.

Vojtíšek, Petr. 2012. *Výzkumné metody*. Praha: VOŠSP.

Warman, Arturo. 1978. “Indios y naciones del Indigenismo,” *Nexos- Historia ideológica y social*, 1. února 1978. Dostupné na: <https://www.nexos.com.mx/?p=3060> (25.4.2019).

PRAMENY

Eggert, Max A., Falzon, Wendy. 2005. *Řešení Konfliktu*. Praha: Portál.

Horáčková, Lucie. 2018. Rozhovory se studenty UNICH.

ILO. www.ilo.org

INEGI. www.inegi.org.mx

NAFTA. www.naftanow.org

PDPR-EPR. www.fas.org

PRI. www.pri.org.mx

Radio Zapatista. www.radiozapatista.org